

**Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
KOSOVA MİSYONU**

**Kosova’da Roman, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların
Entegrasyonu Stratejisine ait Eylem Planı hakkında
İlerlemenin Gözden Geçirilmesine Yönelik Katkı
2009-2015**

Eylül, 2012

Uyarı:

İşbu yayının İngilizce versiyonu resmi olanır.
Yayın tüm diğer dil versiyonları orijinal olan
İngilizce versiyonun tercümeleridir ve resmi belge
değildir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	4
YÖNETİCİ ÖZETİ	5
1. GİRİŞ	7
Kosova Roman, Kosova Aşkale ve Kosova Mısırlı topluluklarının hakları ve ihtiyaçları üzerine politika tartışmaları ve savunuculuk konularına AGİT'in katılımı.....	7
Çalışma: içerik, yöntem ve yapı.....	9
2. EYLEM PLANI'NIN UYGULANMASINA YÖNELİK MERKEZİ-DÜZEY MEKANİZMALAR	9
3. TEMATİK ALANLAR	12
a. . Eğitim	12
Amaç 1	12
Amaç 2	13
Amaç 3	14
Amaç 4	16
b. İstihdam ve Ekonomik Güçlenme.....	17
Amaç 1	17
Amaç 2	17
Amaç 3	17
c. Sağlık ve Sosyal Konular.....	19
Amaç 1	19
Amaç 2	20
Amaç 3	20
Amaç 4	22
d. Konut ve Gayri Resmi Yerleşim Alanları	22
Amaç 1	22
Amaç 2	23
e. Geri Dönüş ve Reentegrasyon.....	24
Amaç 1	25
Amaç 2	25
f. Kayıt.....	28
Amaç 1	29
Amaç 2	30
g. Kültür, medya ve enformasyon.....	31
Amaç 1	31
Amaç 2	32
h. Katılım ve temsil.....	33
Amaç 1	34
i. Güvenlik, polis ve adalet.....	37
Amaç 1	38
Amaç 2	39
Amaç 3	39
Amaç 4	Error! Bookmark not defined.
4. SONUÇ.....	41

5. KOSOVA HÜKÜMETİNE YÖNELİK ÖNERİLER.....	42
Ek I – İlgili AGİT raporları listesi.....	43

KISALTMALAR LİSTESİ

İY	İdari Yönerge
İYDO	İyi Yönetim için Danışmanlık Ofisi
YK	Yerinden edilmiş kişi
TGDB	Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı
KGSB	Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı
EBTB	Eğitim, Bilim ve Spor Bakanlığı
ÇMPB	Çevre ve Alan Planlama Bakanlığı
SB	Sağlık Bakanlığı
İB	İçişleri Bakanlığı
İSRB	İstihdam ve Sosyal Refah Bakanlığı
BTGDO	Belediye Topluluklar ve Geri Dönüş Ofisi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
ODIHR	Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi
BO	Başbakanlık Ofisi
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
PRTAN	Okulu Terketme ve Kayıt-Yaptırmamaya yönelik Önleme ve Müdahale Grubu
RTK	Kosova Radyo Televizyonu
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu çalışma *Roman, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisinin Uygulanmasına ilişkin Kosova Eylem Planı (2009-2015)*'nin gözden geçirilmesi, ve özellikle 2012 yılının son çeyreğinde Başbakanlık Ofisi bünyesindeki İyi Yönetim için Danışmanlık Ofisi tarafından koordine edilecek sürece katkıda bulunmak için hazırlanmıştır.

Mayıs 2011'de Avrupa Komisyonu ve Kosova Hükümeti tarafından düzenlenen ilk değerlendirme konferansından bu yana geçen döneme odaklanarak ve hükümet ile topluluk temsilcileri ile yapılan ek görüşmeler yanı sıra Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından yürütülen düzenli gözlem faaliyetlerine dayanarak, mevcut çalışma AGİT'in belirli ilgi alanları ile alakalı konuların uygulanması hakkında yorum ve öneriler sağlamaktadır. Çalışma Eylem Planı'nın kapsamlı, faaliyet-faaliyet değerlendirmesini göstermemektedir

Eylem Planı'nın uygulanması için oluşturulan Teknik Çalışma Grubu ve Kurumlar-Arası Yürütme Komitesi gibi kurumsal mekanizmalar ile ilgili olarak, bu kurumsal düzenlemelerin işleyişindeki yetersizliklerin Eylem Planı'nın uygulanması konusunda ilerleme kaydedilmesi açısından bir sınırlayıcı faktör olduğu gözükmektedir. Bu koordinasyon-organlarının toplantı sıklığı ve izleme raporlarının üretimi gibi temel gereksinimler meydana gelmemiştir. Genel olarak, Eylem Planı'nın birçok alanında ve veri birikimi konusunda önemli bir bilgi eksikliği olduğu gibi, Eylem Planı kapsamında öngörülen çalışmalar ve değerlendirmeler yapılmamıştır. Bu bilgi eksikliği sorunların tam olarak anlaşılmadığı anlamına gelmektedir ve ilgili önlemler ile çözümlerin tasarımı ve uygulanması yanı sıra ilerleme ve sonuçların kaydedilmesi için engel oluşturmaktadır. Bununla birlikte, ilgili kurum ve paydaşlar arasındaki koordinasyon ve iletişim eksikliği halen açıkça görülmektedir, özellikle Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları arasında

Eylem Planı'nın dokuz alanında (eğitim, istihdam ve ekonomik güçlenme, sağlık ve sosyal konular, konut ve gayri resmi yerleşim alanları, geri dönüş ve reentegrasyon, kayıt, kültür, medya ve enformasyon, katılım ve temsil ile güvenlik, polis hizmetleri ve adalet) kaydedilen ilerlemeyi gözden geçirerek, mevcut çalışma sivil kayıt ile ilgili engellerin ortadan kaldırılması, okul devamlılığının geliştirilmesi, konut çözümlerinin bulunması ve sürdürülebilir geri dönüş ve reentegrasyon için şartların oluşturulması doğrultusundaki eylemler dahil olmak üzere, bazı ilerleme ve iyi uygulama alanlarının altını çizmektedir. Bununla birlikte, alanların çoğunda uyumlu veya koordine aktivitelerin eksik kaldığı görünmektedir. Örneğin eğitim alanında, Roman dili müfredatı geliştirilmiş bulunurken, eğitilmiş öğretmenler veya ders kitapları yetersizliği nedeniyle, çocuklar halen bu sınıflara sahip değildir. Kuzey Mitroviça'daki kurşunla-kirletilmiş kampların kapatılması konusunda ilerleme kaydedilmiş olmakla birlikte, binlerce Kosova Roman, Aşkali ve Mısırlı ailesi için sürdürülebilir konut çözümleri henüz mevcut değildir. Öğrencilere yönelik "hızlandırılmış" sınıfların oluşturulmasından kültürel etkinlikler için finansman ve destek sağlamak arasında değişen, sorunların çözümüne yönelik faaliyetlerin çoğu halen sadece ad hoc esasına dayanarak sağlanmaktadır. Tüm düzeylerdeki Kosova kurumlarının 2015 yılına kadar Eylem Planı çerçevesinde sözü edilen faaliyetlerin uygulanması için kendi personeli ve bütçelerini değerlendirmesi ve yeniden oluşturması gerekmektedir.

Eylem Planı'nın uygulanmasına yönelik kaydedilen ilk ilerlemeyi gözden geçiren 2011 AGİT raporu,¹ Kosova kurumlarının genel olarak kendi sorumluluklarını yerine getirmek konusunda yetersiz kaldığını kaydetmiş ve daha fazla çaba gösterilmesi için çağrıda bulunmuştur. Eylem Planı'nın onaylanmasından bu yana geçen neredeyse üç yıl içerisinde, o zamandan itibaren atılan adımların incelenmesi neticesinde, mevcut çalışma benzeri sonuçlara ulaşmaktadır ve geriye kalan sadece üç yıllık uygulama süresi nedeniyle, bunun kaygı verici olduğunu belirtmektedir. Hiç kuşkusuz, Eylem Planı ile öngörülen yükümlülükler karşılanmak isteniyorsa, artan insani ve finansman kaynakları yanı sıra, tüm düzeylerdeki siyasi kararlılığın artırılması gerekmektedir.

---

¹ Bkz. AGİT Raporu, *Kosova'daki Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisine İlişkin Eylem Planı'nın Uygulanması* (Mayıs 2011), <http://www.osce.org/kosovo/77413> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

1. GİRİŞ

Roman, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisinin Uygulanmasına İlişkin Eylem Planı, 2009-2015 (bundan böyle “Eylem Planı”)² kapsamında temsil edilen haklar ve ihtiyaçların ele alınması konusunda anlamlı bir tartışma ve taahhüte katkıda bulunmak amacıyla, bu çalışmanın hazırlanması AGİT Kosova Misyonu (AGİT) tarafından sağlanan en son desteklerden biridir. Kosova’daki tüm saha ekipleri ve birkaç farklı departmanın girişimlerini bir araya getirerek ve Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR)³ uzmanlığını dahil ederek, Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukların haklarının geliştirilmesi ve korunması ve onların entegrasyonu hakkındaki bu çalışma AGİT’in insan hakları konusuna verdiği büyük önceliğini ve Kosova’daki siyasi önceliklerin oluşturulması ve uygulamaların geliştirilmesine olan sürekli ihtiyacı yansıtmaktadır.

Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarının hakları ve ihtiyaçları üzerine politika tartışmaları ve savunuculuk konularına AGİT’in katılımı

Kosova’daki toplulukların insan haklarını denetlemek, teşvik etmek ve korumak görevi doğrultusunda, AGİT *Roman, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi, 2009-2015* (bundan böyle “Strateji”)⁴ konusunda orijinal bir savunuculuk sürecine dahil olmuştur. 2006 yılında Strateji’nin geliştirilmesi için ön siyasi görüşmeler ve savunuculuk konusunda kilit unsurlardan biri olarak, AGİT Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarının sürece daha geniş kapsamlı katılımını teşvik etmek ve bilgilendirmek üzere erişim sağlamayı üstlenmiştir.⁵ Bu ivme üzerinde ilerleyerek, 2007 yılında AGİT Strateji’nin hazırlanmasını desteklemek üzere Başbakanlık Ofisi (BO) ve Kosova Açık Toplum Vakfı ile ortak bir inisiyatif geliştirmiştir.⁶

² BO, *Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisine ilişkin Kosova Eylem Planı, 2009–2015*, Aralık 2009;

http://www.kryeministris.net/zck/repository/docs/Action_Plan_on_the_Implementation_of_the_Strategy_for_the_Integration_of_Roma_Ashkali_and_Egyptian_Communities_2009-2015.pdf (erişildi, 24 Ağustos 2012).

³ Batı Balkanlar’daki diğer ülkeler yanı sıra şu anda Kosova’yı da kapsayan, Romların entegrasyonu konusunda bölgesel bir girişim olarak Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilen, AGİT/ODIHR tarafından uygulanan Romların Entegrasyonu için En İyi Uygulamalar (BPRI) projesi özel bir öneme sahiptir.

⁴ Başbakanlık Ofisi, *Kosova’daki Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi, 2009–2015*, Aralık 2008;

http://www.kryeministris.net/zck/repository/docs/Strategy_for_the_Integration_of_Roma_Ashkali_and_Egyptian_communities_2009-2015.pdf (erişildi, 24 Ağustos 2012). Stratejinin ayrıca Temmuz 2007’de ayrı olarak kabul edilen ve 2007 ila 2017 arasındaki dönemi kapsayan eğitim unsuru mevcuttur.

⁵ 2005 yılında AGİT, AGİT Bölgesi içerisinde Rom ve Sinti Topluluklarının Durumunun İyileştirilmesi için AGİT Eylem Planı’nın uygulanması yolunda kilit öneme sahip bir adım olarak, Rom Katılımı Onyılı 2005-2015 çerçevesinde ve Avrupa Konseyi önerileri doğrultusunda, yerel bir stratejinin geliştirilmesi için savunuculuk yapmaya başladı (daha fazla bilgi için, bkz. http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/mgsrom_en.asp, erişildi 24 Ağustos 2012). Stratejinin geliştirilmesi için lansman toplantısı AGİT, Başbakanlık Ofisi ve Kosova Açık Toplum Vakfı’nın ortak girişimiyle gerçekleştirildi. Eylül 2006’da düzenlenen konferans siyasetçiler ve Kosova genelinde 100’ün üzerinde Rom, Aşkali ve Mısırlı temsilcisini bir araya getirdi. AGİT ayrıca konferanstan sonra, Stratejinin geliştirilmesi süreci hakkında daha fazla sayıda Rom, Aşkali ve Mısırlı topluluğu mensubunu bilgilendirmek üzere Gilan, Priştine, İpek, Mitroviça ve Prizren’de beş ayrı bölgesel toplantı düzenleyerek, izleme mahiyetinde erişim faaliyetleri gerçekleştirdi.

⁶ AGİT Strateji geliştirme sürecini finansman ve danışma süreci unsurları hakkında pratik destek sağlayarak desteklemiştir. AGİT Strateji’nin belirli sektörel bölümlerine veri girişi sağlayacak birtakım çalışma gruplarını yönetmiş, siyasi önerilerin geliştirilmesini gözetlemiş ve AGİT/ODIHR yanı sıra diğer uluslararası kuruluşlar tarafından (örn. Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı) uzman önerileri ve desteğinin dahil edilmesini kolaylaştırmıştır. AGİT ve Kosova Açık Toplum Vakfı desteğiyle 2007 yılı içerisinde Strateji için

Aralık 2008’de Strateji’nin Hükümet tarafından onaylanmasının ardından, Aralık 2009’da Eylem Planı geliştirilmiş ve onaylanmıştır. AGİT Eylem Planı’nın tanıtımı için erişim faaliyetlerini desteklemiş ve 2010’da düzenlenen bir dizi bölgesel toplantı aracılığıyla uygulama açısından merkezi ile yerel düzey arasındaki işbirliğini arttırmaya çalışmıştır,⁷ ki bu Eylem Planı hakkında hükümetin farklı seviyeleri arasında ağ oluşturma, işbirliği ve iletişimi kolaylaştırmak amacıyla 2012 yılında tekrar edilmiştir.⁸ BO bünyesindeki İyi Yönetim için Danışmanlık Ofisi (İYDO) talebi üzerine, 2012 yılında AGİT ayrıca Eylem Planı’nın uygulanması ile ilgili denetleme, rapor üretimi ve finansal planlama konusunda hükümet kapasitesini arttırmak üzere özel destek sağlamıştır.⁹

Özgün olarak Strateji’nin geliştirilmesi ve yukarıda bahsedilen ilgili erişim ve kapasite oluşturma girişimlerini desteklemenin yanı sıra, AGİT ayrıca kaydedilen gelişmeler hakkında kamu politikası tartışmalarına katkıda bulunmak açısından önemli bir rol oynamıştır. Mayıs 2011 yılında, AGİT *Kosova’daki Roman, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisine ilişkin Eylem Planı’nın Uygulanması* raporunu (bundan böyle “2011 AGİT izleme raporu”)¹⁰ yayınlamak, düzenli izleme faaliyetleri ve AGİT tarafından merkezi ile yerel düzeyde gerçekleşen ek görüşmeler ve tartışmalara dayalı olarak kaydedilen ilerleme hakkında genel bir bakış sunmuştur. Söz konusu AGİT raporu Mayıs 2011’de Avrupa Komisyonu (AK) ve Kosova Hükümeti tarafından Eylem Planı’nın gözden geçirilmesi için düzenlenen ilk üst-düzyer etkinlik sırasında yapılan görüşmeler ve karar-alma hakkında bilgi vermektedir¹¹ – özellikle sonuç bildirgesi, *Roman, Aşkali ve Mısırlı Strateji ve Eylem Planı’nın Uygulanmasını Arttıracak Kırk Eylem*.

2012 yılı sonbaharında Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarının entegrasyonu için siyasi çerçevenin uygulanmasına ilişkin benzeri bir kamu ilerleme raporunun hazırlanmasını planlaştırarak, AGİT İYDO tarafından önerilen gözden geçirme sürecine katkıda bulunmak ve Hükmete destek olmak amacıyla kendi faaliyetlerini adapte etmiştir. Eylem planının uygulanmasına yönelik gösterilen önemli çabaları göz önünde bulundurarak planlanan yayının hızlandırılması ve uyarlanması kararı alınmıştır. Bu nedenle ilgili rapor, Eylem Planının gözden geçirme sürecine yönelik ve 2012 yılında konuyla ilgili düzenlenen toplantılar hakkında bilgileri sunan uygun bir araç olarak üretilmiştir

---

veri girişi toplamak üzere, hükümet uzmanları ve Kosova genelinde sivil toplum ve topluluklar temsilcilerini dahil ederek, 50’nin üzerinde danışma toplantısı düzenlenmiştir.

⁷ AGİT tarafından organize ve finanse edilen, yaklaşık 250 kamu görevlisi ve sivil toplum kuruluşu üyelerinin katıldığı beş bölgesel toplantı 2010 yılı Şubat ile Mart ayları içerisinde Gilan, Priştine, İpek, Mitroviça ve Prizren’de gerçekleşmiştir. Söz konusu toplantılar BO bünyesindeki Topluluk Konuları Ofisi ile İyi Yönetim için Danışmanlık Ofisi işbirliği ile düzenlenmiştir.

⁸ AGİT tarafından organize ve finanse edilen, belediye düzeyleri arasında işbirliği ve koordinasyonu arttırmak ve Eylem Planı amaç ve hedefleri hakkında iletişimi geliştirmek amacıyla, belediye görevlileri ve sivil toplumu hedef alan beş bölgesel toplantı Mayıs 2012 içerisinde Gilan, Priştine, İpek, Mitroviça and Prizren’de gerçekleşmiştir. Bölgesel toplantılar BO bünyesindeki İyi Yönetim için Danışmanlık Ofisi yakın işbirliği ile düzenlenmiştir.

⁹ Kosova Açık Toplum Vakfı işbirliği ile AGİT seçilmiş merkezi ve yerel düzeydeki yetkililere yönelik izleme teknikleri, rapor hazırlama ve bütçe oluşturma üzerine özel eğitim düzenlemiştir. 72 devlet memurunun faydalandığı (yerel yönetimden 30 ve merkezi düzey kurumlardan 42) bir günlük dört eğitim oturumu 2012 yılı Haziran ve Temmuz içerisinde gerçekleşmiştir.

¹⁰ Bkz. AGİT Raporu, *Kosova’daki Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisine ilişkin Eylem Planı’nın Uygulanması* (Mayıs 2011), <http://www.osce.org/kosovo/77413> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

¹¹ “AB ve Rom, Aşkali ve Mısırlıların Entegrasyonu – Kosova için ileri bir adım”, 11 Mayıs 2011’de gerçekleşen AK ve Kosova Hükümeti konferansı.

İçerik, yöntem ve yapı

Mayıs 2011 izleme konferansından günümüze kadar geçen döneme odaklanarak, mevcut çalışma AGİT tarafından yürütülen düzenli izleme faaliyetleri yanı sıra Aralık 2011 ile Ağustos 2012 arasında merkezi ve yerel düzey kuruluşları ve Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları üyeleri ile gerçekleşen diğer hedefli röportajlara dayanmaktadır.¹²

Konsolide edilmiş AGİT gözlem, analiz ve ilgili önerilerinden oluşan mevcut çalışma Eylem Planı'nın kapsamlı, faaliyet-faaliyet eleştirisini temsil etmemektedir. Bunun yerine Eylem Planı tematik alanları ile uyum içerisinde, kaydedilen ilerleme ile ilgili siyasi görüşmeler hakkında değerli girdiler sunmaktadır. Detay ve malzemelerin yoğunluk seviyesi AGİT'in görev ve ilgi alanları ile ilgili sektörlerde daha fazla bulunmaktadır, özellikle topluluk haklarının korunması ile ilgili konular hakkında. Genel olarak, mevcut çalışma AGİT'in kapsamlı saha varlığını temsil eden izleme faaliyetlerini yanı sıra, yerel düzeyde toplanan bilgilerin önemli bir oranını içermektedir.

Yapı itibarıyla, yapılan bu Girişin devamında, mevcut çalışma Eylem Planı uygulaması için merkezi-düzyer mekanizmaları hakkında kısa bir tartışmanın ardından, Eylem Planı sektörleri ve amaçları açısından kaydedilen ilerleme üzerine yapılan yorumlar, Sonuç bölümü ve Önerilerin temsil edildiği nihai bölümden oluşmaktadır.

2. EYLEM PLANI'NIN UYGULANMASINA YÖNELİK MERKEZİ-DÜZEY MEKANİZMALAR

Eylem Planı Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların entegrasyonunu teşvik edici önlemlerin uygulanmasında merkezi düzey kuruluşların oynadığı önemli rolü vurgularken, Kosova'daki belediyeler yanı sıra, sahip oldukları yetkilere uygun olarak kilit bölümlerdeki çeşitli bakanlıklara özgü roller atamaktadır.

Eylem Planı'nın günlük uygulanması “yerel ve uluslararası partnörler işbirliği içerisinde, ilgili bakanlıklar, yürütme organları ve belediyeler”¹³ tarafından yürütülürken, iki temel mekanizma gözetim ve koordinasyon ile görevlendirilmiştir: Eylem Planı Teknik Çalışma Grubu (bundan böyle “Çalışma Grubu”) ve Kurumlar-Arası Yönlendirme Komitesi (bundan böyle “Yönlendirme Komitesi”).

Çalışma Grubu¹⁴ hükümet ve donör yatırımlarını harmonize ve koordine eder, politikalar ve öneriler geliştirir, finansman öncelikleri hakkında tavsiyelerde bulunur ve ilgili paydaşlar arasında koordinasyon ve iletişimi sağlamak ve uygulama sürecini izlemekten sorumludur. İYDO başkanı tarafından yönetilip, idari açıdan bu ofis tarafından desteklenen Çalışma

¹² Bu dönem içerisinde, AGİT saha grupları belediye görevlileri, topluluk temsilcileri ve köy muhtarları, yerel sivil toplum kuruluşları ve diğer kuruluşlar dahil olmak üzere, birtakım yerel meslektaşları ile ek görüşmelerde bulunmuştur. Görüşmeler Kosova genelindeki belediyelerde yürütülmüş olup, bölüm başkanları, bölgesel istihdam memurları, ilk ve ortaöğretim okulu müdürleri, Topluluklar ve Geri Dönüş Ofisi çalışanları, Belediye İnsan Hakları Birimleri çalışanları; Topluluklardan Sorumlu Belediye Başkanları ve Topluluklar Komitesi Başkanlarını dahil etmiştir. Merkezi düzeyde, AGİT, diğerleri yanı sıra, İYDO, Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Kosova polisi başkanları ile Eylem Planı'nın uygulanması ile ilgili çeşitli konular hakkında görüşmelerde bulunmuştur.

¹³ Eylem Planı, sayfa 12'de ayrıntılı olarak belirtilen sorumlulukların eklenmesi.

¹⁴ Çalışma Grubu rolü ve sorumlulukları Eylem Planı 12-14 sayfalarında belirtilmiştir.

Grubu çeşitli bakanlıklar ve ilgili dış aktörlerin temsilcilerini içermektedir.¹⁵ Eylem Planı Çalışma Grubu'nun yılda en az dört kez toplanmasını ve üç ayda bir yayınlanan ilerleme raporları ile Yönlendirme Komitesi tarafından onaylanması gereken altı-aylık veya yıllık raporlar hazırlaması gerekmektedir .

Yönlendirme Komitesi¹⁶ Başbakan Yardımcısı tarafından yönetilen geniş üst-düzyer kurumsal temsili bulunan bir siyasi organdır. İYDO tarafından hazırlanan Yönlendirme Komitesi görev tanımı, Komitenin yılda en az iki defa toplanmasını önermektedir. Komitenin rolü Eylem Planı ile öngörülen faaliyetlerin uygulanması için sivil toplum sektörü ve Hükümet arasındaki diyalog ile işbirliğini kolaylaştırmak, uygulama raporlarını onaylamak ve Eylem Planı ihtiyaçlarının Kosova bütçesi tarafından karşılanması sağlamak ile ek kaynaklar için lobicilik yaparak yardımcı olmaktır Genel olarak, bu kurumsal düzenlemelerin işleyişindeki eksikliklerin Eylem Planı'nın uygulanmasında ilerlemeyi sınırlandırıcı bir faktör olduğu anlaşılmaktadır

2011 AGİT inceleme raporunda belirtildiği gibi,¹⁷ Çalışma Grubu ve Yönlendirme Komitesi mekanizmalarının nispeten geç kurulması (2010 yılının ikinci yarısında, Eylem Planı'nın onaylanmasından yaklaşık altı ay sonra ve Stratejinin onayından 18 ay sonra) uygulamanın başlangıcı üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Çalışma Grubu ve Yönlendirme Komitesinin düzenli olarak toplanmaması ayrıca Eylem Planı uygulaması ile ilgili hükümet-arası çalışmaların başarılı bir şekilde koordinasyonu açısından engel oluşturduğu görülmektedir. Eylem Planı yılda en az dört toplantının gerçekleşmesini öngörmesine rağmen, Çalışma Grubu 2010 yılının ikinci yarısında kuruluşundan bu yana sadece altı kez bir araya gelmiştir.¹⁸ AGİT tarafından edinilen bilgilere göre, Yönlendirme Komitesi Eylem Planı üzerine yapılan ilk üst-düzyer değerlendirme konferansı öncesinde bir araya geldiği Mayıs 2011 tarihinden bu yana toplanmamıştır.¹⁹

Bununla birlikte, Çalışma Grubu bünyesindeki kaynakların sınırlı olması Eylem Planı ilerleme bildirimini gereksinmelerinin karşılanması açısından bir başarısızlık faktörü olarak görülürken,²⁰ Mayıs 2011 AK-Kosova Hükümeti izleme konferansı sırasında yürütülen görüşmeler, yetersiz kurumsal işbirliği ve sınırlı veri biriktirme ve onları işleme uygulamaları ile birlikte, yetersiz izleme ve rapor-hazırlama kapasite eksiklikleri özel bir sorun olarak

¹⁵ Çalışma Grubu ayrıca Topluluk İşleri Ofisi, Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı, Kalkınma Koordinasyonu ve Avrupa Entegrasyonu Acentesi (şimdiki Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı), Cinsiyet Eşitliği Acentesi, Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, İstihdam ve Sosyal Refah Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı temsilcileri yanı sıra dış yatırımcıları içermektedir.

¹⁶ Eylem Planı Yönlendirme Komitesi'nin on bir üyeden oluştuğunu belirtmektedir: Başbakan Yardımcısı (Başkan), Eğitim, Kültür ve Teknoloji Bakanı, Çevre ve Alansal Planlama Bakanı, Sağlık Bakanı, İYDO Başkanı (ki bu Komite Başkan Yardımcısı olarak da faaliyet göstermektedir), Topluluk İşleri Ofisi Müdürü, Topluluklar Danışma Konseyi'nden bir üye (Konsey tarafından atanan), Ombudsman ve Kosova Rom, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarından birer temsilci. Komitenin rolü ve sorumlulukları Eylem Planı 14-15 sayfalarında özetlenmiştir. Komite kompozisyonu için ayrıca bkz. Hükümet kararı No. 8/126, 26 Mayıs 2010.

¹⁷ Bkz. AGİT Raporu *Kosova'daki Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisine ilişkin Eylem Planı'nın Uygulanması* (Mayıs 2011), <http://www.osce.org/kosovo/77413> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

¹⁸ AGİT tarafından sağlanan bilgilere dayanarak, Çalışma Grubu toplam altı toplantı gerçekleştirmiştir: 23 Haziran 2010, 8 Ekim 2010, 29 Mart 2011, 13 Eylül 2011, 25 Aralık 2011 ve 4 Mayıs 2012 tarihlerinde.

¹⁹ Yönlendirme Komitesi'nin son toplantısı 4 Mayıs 2011 tarihinde gerçekleşmiştir.

²⁰ Üç ve altı aylık ilerleme raporlarının hazırlanmasıyla görevlendirilen Çalışma Grubu, Eylem Planı uygulaması hakkında ilk ve tek raporunu Mayıs 2011'de gerçekleşen değerlendirme konferansının hemen öncesinde yayınlamıştır. İkinci bir yıllık ilerleme raporunun hazırlıkları mevcut çalışmanın yürütüldüğü dönemde (Ağustos 2012) devam etmekteydi.

vurgulanmıştır.²¹ Yukarıda belirtildiği üzere, bu ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olmak amacıyla AGİT kapasite geliştirme desteği sağlamıştır ve personel kapasitesinin gelişimi ile bu görevlerin önceliklendirilmesi için sürekli yatırım yanı sıra Eylem Planı uygulamasının etkin bir şekilde izlenmesine yönelik gerekli kaynakların tahsisi için savunuculuk yapmaya devam edecektir. Bununla birlikte, genel olarak Kosova kurumları tarafından toplanan verilerin genellikle etnik köken, dil veya dini inanca göre ayrılmadığını ve çoğu durumda Strateji tarafından belirtilen temel alanlar ile ilgili ayrıştırılmış veritabanlarının olmadığına dikkati çekmektedir. Bu Eylem Planı'nın uygulanması ve gözetimi için büyük ölçüde yararlanacak istatistiki bilgilerin toplanması ve analizini önlemektedir

Eylem Planı kurumsal mekanizmaları hakkında bir diğer yorum, merkezi-ve yerel-düzyer kuruluşları arasında genel olarak sadece sınırlı bir işbirliği ve koordinasyonun gözlemlendiği ve Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı sivil toplum kuruluşları ile özel ihtiyaçlar ve bunlara yönelik önlemler ve sonuçlar hakkında yetersiz iletişimin sağlandığı notunu içermektedir. Son olarak, fakat önemli oranda, mali kaynaklar tahsisinin yetersiz bir şekilde önceliklendirildiği görünmektedir. Eylem Planı 2009-2015 uygulama dönemi için toplam 20 milyon Euro üzerinde finansi tahminler içermektedir. 2012 yılı için yaklaşık 3 milyon Euro'nun tahsis edileceği bildirilirken,²² bu bütçenin ne kadarlık bir bölümünün ilgili faaliyetlerin gerçekleşmesi için harcandığı ve önümüzdeki döneme yönelik devamlı mali destekler ve uygulamaların sağlanacağı belirsizdir..

Genel olarak, sınırlı siyasi iradenin Eylem Planı uygulaması konusunda ilerlemeyi engellediği görülmektedir. Merkezi ve yerel aktörler tarafından ilgili sektörlerde uygulamalara ilişkin doğrudan koordinasyon ve tanıtımından sorumlu organların düşük faaliyet düzeyleri ve düzenli izleme ve raporlama eksikliği başarılar, ihtiyaçlar ve önceliklerin net bir şekilde belirlenmesinin önüne geçmektedir.

---

²¹ Örnek olarak AK-Kosova Hükümeti konferansı sırasında, İYDO başkanı tarafından hazırlanan sunum çalışmasına bakınız, "AB ve Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların dahil edilmesi – Kosova'nın önündeki yol", 11 Mayıs 2011.

²² Avrupa Birliği Kosova Ofisi ve Kosova Açık Toplum Vakfı tarafından 25 Mayıs 2012 tarihinde Priştine'de düzenlenen "Kosova, AB ve Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların entegrasyonu - Başarılar, yetersizlikler ve izlenecek yol" konulu yuvarlak masa toplantısı sırasında, BO bünyesindeki İYDO Başkanı, 2012 yılı için Strateji ve Eylem Planı'na yönelik aşağıdaki bütçe taahhütlerini açıklamıştır: İstihdam ve Sosyal Refah Bakanlığı, yaklaşık 2 milyon Euro; Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı 400.000 Euro; Sağlık Bakanlığı 93.000 Euro; Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı 67,000 Euro; Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı 100.000 Euro; Yerel Yönetim İdaresi Bakanlığı 90,000 Euro; BO 30.000 Euro.

3. TEMATİK ALANLAR

Eylem Planı'nın uygulanmasına ilişkin AGİT gözlemlerine dayalı bilgi ve bulgular, Eylem Planı'nın dokuz alanına uygun olarak aşağıda verilmiştir. İmkani olduğunda, belirli Eylem Planı alanının ilgili hedefine uygun olarak verilen bilgi ve yorumlar arasında bağlantı sağlanmıştır; sınırlı bilginin mevcut olduğu veya kesişen-konuların tartışıldığı durumlarda, hedefler malzemenin sunumu sırasında birlikte gruplandırılmıştır.

a. Eğitim

Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı çocukları düşük okul kaydı ve/veya okula katılım oranına sahip olmakla birlikte, özellikle kız çocukları arasında, yüksek okulu bırakma oranı ve altı yaşında ilk okula başlama döneminden sonra gecikmeli okul kaydı uygulamalarından etkilenmektedir. Bu üç topluluk arasında görülen aşırı yoksulluk oranları, düşük eğitim düzeyi yanı sıra eğitimin önemi hakkında yetersiz bilinç sahibi olmak, etnik grupları arasındaki gerginlik, okullarda yaşanan taciz ve ayrımcılık olayları ile Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluklarına mensup öğretmenlerin yetersizliği dahil olmak üzere, bu duruma hizmet eden çeşitli faktörler mevcuttur.²³ AGİT gözlemleri bu alanda süregelen önemli sorunlara işaret ederken – belirli konuların genellikle sivil toplum veya uluslararası kuruluşların girişimiyle ele alınmasına rağmen – endişe uyandıran bazı konuların kurumlar tarafından ele alındığı bazı olumlu örnekler mevcuttur.

Amaç 1: Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluğu mensuplarının eğitim sistemine katılımı ve eğitim kalitesinin önemi hakkında önemli gelişmelerin kaydedilmesi

Okul devamsızlığı ve gecikmeli kayıt konusunda Kosova Ovası'nda gerçekleşen koordineli çalışma örneği, bu doğrultudaki sorunların ele alınması ile ilgili atılan adımların bir göstergesidir. Sivil toplum müdahalesi ve belediye ile Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (EBTB)'nin desteği neticesinde, bu sorun 53 Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı çocuğunun 2011-2012 öğretim yılında "Selman Riza" multi-etnik okuluna kaydolması ile başarılı bir şekilde sonuçlanmıştır.²⁴ Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların okula devamlılığını arttırmak üzere beş ayrı belediye tarafından özel tasarlanmış girişimlerin mevcut olmasıyla birlikte,²⁵ AGİT genel olarak Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarına mensup çocukların eğitim sistemine katılımı konusunda yardımcı olmayı amaçlayan herhangi bir sistematik veya yaygın kullanılan "hızlandırılmış" eğitim uygulamasından haberdar değildir. Olumlu bir gelişme olarak, birtakım belediyelerde

²³ Bkz., AGİT Raporu *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu, üçüncü baskı* (Temmuz 2012), sayfa 24–28. <http://www.osce.org/kosovo/92244> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

²⁴ "Ideas Partnership" isimli bir Kosova sivil toplum kuruluşu (STK), eğitim sistemine katılım konusunda bir engel olarak okula giriş sınavını göstermiştir: STK bu nedenle onların testi geçmesi ve 2011-2012 öğretim yılı başlangıcından itibaren okula katılımını sağlamak üzere, çocuklar için hızlandırılmış sınıflar düzenlemiştir. Söz konusu STK tarafından sağlanan sınıflara katılan 53 çocuğun 42'si şimdi düzenli olarak eğitime katılmaktadır. Bkz., AGİT Raporu *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu, üçüncü baskı*, (Temmuz 2012), sayfa 27. <http://www.osce.org/kosovo/92244> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

²⁵ Örneğin, Ferizovik belediyesinde, Belediye Topluluklar ve Geri Dönüş Ofisi AGİT ve Aşkali Topluluğu Merkezi yerel sivil toplum kuruluşu ile işbirliğinde bulunarak, Kosova Rom, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı ortaokul öğrencileri için ders kitapları dağıtmıştır. Poduyova'da, belediye Kosova Aşkali topluluğu üyeleri için okuma-yazma sınıfları düzenlemektedir ve ayrıca zorunlu sivil kayıt belgeleri olmadan geri dönen çocukların okula kayıt yaptırmasını kabul etmektedir. Benzeri girişimler Yakova, İpek ve Prizren belediyeleri tarafından da sağlanmaktadır. Bkz., AGİT Raporu *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu, üçüncü baskı* (Temmuz 2012), sayfa 10. <http://www.osce.org/kosovo/92244> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

faaliyet gösteren topluluk arabulucuları tarafından kültürel açıdan duyarlı girişimlerin uygulanması ve her üç topluluk arasındaki bağlantıların güçlendirilmesine yönelik çalışmaları okul devamlılığının artmasına katkıda bulunmuştur (topluluk arabulucularının rolü hakkında ayrıntılı bilgi için aşağıda gösterilen Amaç 3 bölümüne bakınız.)

Her üç topluluğu hedef alan öğretmenlere yönelik özel tasarlanan kapasite geliştirme uygulamaları ile ilgili, Eylem Planı Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı eğitimcileri ve asistanlarının okul öncesi aşamasına dahil edilmesini öngörmesine rağmen, AGİT Kosova genelinde bu doğrultuda bir kapasite oluşturma girişiminin varlığından haberdar değildir.²⁶

Amaç 2: Eğitim sisteminde ayrımcılık ve dışlanmanın önlenmesi

Eğitim sisteminde ayrımcılık ve dışlanma ile ilgili olarak, Eylem Planı kuruluşların analiz yapması ve bir dizi eylemde bulunmasını teşvik etmesine rağmen, EBTB Kosova’da bu gibi sorunların yaşandığını belirtmemiştir.²⁷ Bu bağlamda Bakanlık tarafından ilgili mevzuat veya iyileştirici önlemler hakkında herhangi bir önemli analiz yürütülmemiştir.

Bununla birlikte, Ekim 2011’de kurumsal eylem ve işbirliği hakkında iki olumlu örnek görülmüştür: Ferizovik ve Yakova’da tespit edilen mono-etnik sınıflar, belediye yetkilileri, EBTB ve uluslararası topluluk (AGİT dahil) dahil olmak üzere, çeşitli aktörlerin müdahalesi sonucunda dağıtılarak diğer sınıflara entegre edilmiştir.²⁸

2011 yılında hayata geçirilen bir AGİT projesi (benzeri 2012 yılında da devam etmektedir) okullardaki topluluk esaslı önyargıları etkisiz hale getirmeyi ve öğretmenlerin kültürel, dilsel ve etnik farklılıklar hakkında anlayışını arttırmayı hedeflemiştir.²⁹ Proje sonuçları arasında, bu gibi eğitimlerin düzenlenmesi ve katılımda bulunmayan öğretmenlerin dahil edilmesi doğrultusunda büyük bir talep olduğu vurgulanmıştır. 2012 yılında AGİT tarafından uygulanan bir diğer proje, belediye eğitim personelinin okullardaki ayrımcılık hakkında anlayış ve bilgi birikimini arttırmayı amaçlamaktadır.³⁰ Ne yazık ki, günümüze kadar, EBTB’nın öğretmenlere yönelik insan hakları, anti-diskriminasyon, hoşgörü, vs. gibi konular hakkında sistematik veya düzenli bir eğitim sağlamadığı, eğitim personeli ve öğrencilerin ise

²⁶ Bazı uluslararası girişimleri yine de mevcuttur. Örnek olarak, İsviçre Caritas’ı sivil toplum kuruluşu tarafından finanse edilen proje çerçevesinde, Prizren’de yaşayan dört Kosova Rom topluluğu üyesi okul öncesi öğretmenliği hakkında eğitim görmüştür. Şu sıralarda Prizren’deki okul öncesi tesislerinde çalışan öğretmenler aldıkları diplomaların denkleştirilmesini beklemektedir.

²⁷ Ocak 2012’de EBTB’da gerçekleşen toplantı sırasında, görevliler Kosova’daki eğitim sisteminde ayrımcılığın olmadığını belirtmiştir.

²⁸ Okul yılı başlarında Ferizovik’teki “Tefik Çanga” ilkokulunda Aşkali öğrencilerinden oluşan bir mono-etnik sınıf kurulmuştur. AGİT’in okul müdürü ve belediyedeki Eğitim Bölümü aracılığıyla yaptığı müdahale sonucunda açılan sınıf Ekim 2011’de dağıtılmış ve öğrenciler diğer sınıflara entegre edilmiştir. İkinci bir durumda, Yakova’daki “Mustafa Baki” okulunda Mısırlı öğrencilerinden oluşan bir mono-etnik sınıf kurulmuştur. Söz konusu sınıf benzeri bir şekilde BTGDO, eğitim müfettişliği ve EBTB yanı sıra, AGİT ve diğer uluslararası aktörlerin müdahalesi sonucunda dağıtılmış ve Ekim 2011’de diğer sınıflarla entegre edilirken, olay yerel Topluluklar Komitesi ve Topluluklar Danışma Konseyi bünyesinde görüşülmüştür. Her iki durumda da, AGİT tarafından yürütülen en son gözlemler etkilenen Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı çocuklarının ana derslere devam ettiğini onaylamaktadır.

²⁹ Topluluklar arası hoşgörü ve anlayışı teşvik ederek ve diğerlerinin farklılıklarını kabul etmeyi öğretmek, öğrenci-merkezli yaklaşımlar ve sınıflarda katılımcı ve kapsayıcı metodolojiye göre uyarlanan bu proje kapsamında 2011 yılı içerisinde Gilan ve Priştine bölgesinden 42 öğretmen ve 2012 yılında İpek ve Prizren bölgesinden 40 öğretmen yararlanmıştır.

³⁰ Söz konusu AGİT projesi Kosova genelinde uygulanmaktadır ve şimdiye kadar bundan yaklaşık 175 eğitim personeli faydalanmıştır.

bu gibi eğitimlerden rastgele ve ad-hoc esasına dayanarak uluslararası kuruluşlar ve yerel sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından sunulduğu zaman yararlandığı görülmektedir.

Amaç 3: Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluğu üyelerinin eğitimi doğrultusunda ilgili kurum ve kuruluşlar arasında niteliksel ve verimli işbirliği

AGİT tarafından yürütülen araştırmalar okulu bırakma ve devamsızlık ile ilgili sorunları vurgularken, Kosova genelinde okulu bırakma ile ilgili güvenilir, resmi verilerin eksikliğine işaret etmektedir.³¹ Kosova'nın yasal ve siyasi çerçevesi eğitim hakkı ve savunmasız gruplar arasında okuldan ayrılmayı engellemeye yönelik alınması gereken ilgili geçici önlemler açısından büyük ölçüde uluslararası standartlara uyumlu haldedir. Bununla birlikte, katılımın değerlendirilmesi ve gözetimi için oluşturulan sistem sorunludur ve siyasi kararların alınmasını sağlayacak kaliteli, ayrıştırılmış eğitim verileri sunmamaktadır. Yaptığı araştırmalar kapsamında AGİT, EBTB ve belediye kurumları tarafından kullanılan izleme ve veri biriktirme yöntemlerinin yetersizliği ve güvenirsizliği yanı sıra okul düzeyinde alınan notlar nedeniyle (örn. ankete tutulan okulların % 37'si ya okuldan ayrılma olaylarını gözetlememiş ya da son üç yıl içerisinde herhangi bir okuldan ayrılma vakasının gerçekleşmediğini vurgulamıştır), resmi verilerin okulu bırakma oranı hakkında güvenilir ve eksik bilgi sağladığı sonucuna varmıştır. Okul devamlılığı ve okuldan ayrılma konusundaki bilgi eksikliği, tüm topluluklar açısından olduğu gibi, Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarının karşılaştığı zorluklar ve özel ihtiyaçları hakkında net bir resim oluşturmayı önlemektedir.

Bununla birlikte, 2011 yılı sonlarında EBTB tarafından çıkarılan iki yeni İdari Yönerge (İY) mevcut durumun iyileştirilmesi ve kayıt-tutmanın birleştirilmesine yardımcı olmalıdır.³² Bunların ilki okul kaydı hakkında istatistiksel verilerin toplanması, ikincisi ise okul kayıtlarının tutulması ile ilgilidir. Her iki İY birbirini tamamlamaktadır ve öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, etnik kökeni, anadili, okula yolculuk mesafesi hakkında ayrıntılı bilgi sağlayacak bir yazılı izleme aracı (sınıf günlüğü, matris kitap, vs.) ve elektronik veritabanının tutarlı kullanımı ve bağlantı oluşturmasını sağlayacaktır ve okul devamlılığı ve okuldan ayrılma ("terketme") için iki özel sütun dahil etmelidir.

Dikkate değer olumlu önemli adımlardan biri okulu bırakma ve kaydolma konularının ele alınması amacıyla, belediye ve okul düzeyinde Okulu Terketme ve Kayıt-Olmamaya yönelik Önleme ve Müdahale Grubu (PRTAN'lar) oluşturulmasını sağlayarak, 14 Ekim 2011 tarihinde EBTB tarafından İY'nin³³ kabul edilmesi olmuştur. Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarına doğrudan atıfta bulunmasa dahi, bu yeni İY, en savunmasız olanlar dahil, tüm toplulukların engelsiz ve kolaylaştırılmış bir şekilde eğitime erişimini teşvik etmek üzere belediye düzeyinde alınması gereken tedbirleri düzenlemektedir. Bununla birlikte, bu yeni talimatın uygulanması çok düzensiz görünmektedir. Yapılan en son AGİT değerlendirmesi Prizren, Yakova ve Mitroviça bölgesi dahilinde hiçbir belediyenin bu

³¹ Ocak 2012'de gerçekleşen toplantı sırasında, EBTB 2008-2009 yılı okuldan ayrılma oranının yüzde 0.65, 2009-2010 oranının ise yüzde 0.62 olduğunu belirtmiştir.

³² İY 09/2011 "Eğitim bilgilerinin yönetim sistemini kullanarak üniversite öncesi eğitimde okul ve okul öncesi kurumlarından istatistik verilerinin toplanması ve rapor edilmesi", http://www.mashtgov.net/advCms/documents/09_UA.pdf ve İY 15/2011 "Üniversite öncesi okul dökümantasyonu", http://www.mashtgov.net/advCms/documents/15_UA.pdf, ikisi birlikte 30 Aralık 2011'de yayınlanmıştır (erişildi, 24 Ağustos 2012).

³³ İY No. 07/2011, "Zorunlu eğitimde okulu terk etmek ve kayıt olmamayı önlemek ve yanıt vermek için grupların oluşturulması ve güçlendirilmesi", 14 Ekim 2011, http://www.mashtgov.net/advCms/documents/UA_BRAKTISJA_E_SHKOLLES_SERBISHT_dhe_ANGLISHT_.pdf (erişildi, 24 Ağustos 2012).

grupları oluşturmadığını gösterirken, Priştine ve İpek bölgelerinde bu grupların varlığı ve işleyişi hakkında çelişkili bilgiler mevcuttur.³⁴ Düzenli AGİT izleme faaliyetleri Kosova genelinde PRTAN'ların oluşturulması için temel engelin katılımcıların % 90'dan fazla bir bölümünün ilgili İY'den habersiz olduğunu ve hiçbir belediyenin 2012'de atılması gereken ilgili adımların uygulanması için finansman sağlamadığını göstermektedir.³⁵

Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı çocuklarının okul devamlılığı ile ilgili sorunlarının çözümü için diğer olumlu adımlar, ebeveynler ve çocuklar ile yuvarlak masa görüşmelerinin düzenlenmesi dahil olmak üzere, BTGD, yerel STK'ları ve uluslararası kurumları tarafından başlatılan çeşitli faaliyetlerin yürütüldüğü Ferizovik belediyesinde görülmüştür.³⁶ Uluslararası topluluğun dikkati ayrıca Kosova genelindeki okuldan ayrılma sorunu üzerine odaklanmıştır ve şu sıralarda uluslararası STK'ları³⁷ tarafından Kosova Ovası belediyesinde iki gayri resmi çalışma grubu organize edilmektedir.

Bazı belediyelerde topluluk arabulucularının rolünün kültürel açıdan duyarlı faaliyetler düzenleyerek ve her üç topluluk ile kurumlar arasında bağlantı sağlayarak okul katılımını arttırdığı ortaya çıkmıştır. 2010 yılından bu yana, AGİT Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı çocuklarının okula katılımı açısından önemli sonuçlar gözetleyerek, dokuz belediyede topluluk arabulucularının eğitimi ve dahil edilmesi girişimlerini desteklemiştir.³⁸ Örneğin, 2010/2011 öğretim yılı sonunda, söz konusu arabulucular, çocukların birinci sınıfa kaydedilmesi için kapı kapı dolaşmış, okuldan ayrılan çocukları tespit etmiş ve zamanında kayıt yaptırma hakkında ebeveynlerin bilincini arttırmıştır. Bu faaliyetler neticesinde önceleri okuldan ayrılmış söz konusu üç topluluğa mensup 100'ün üzerinde çocuk okul kaydını yenilemiştir ve şimdi düzenli olarak derslere katılmaktadır.³⁹ Okul arabulucuları okul kaydı üzerine pratik destek sağlamaktadır, okul devamlılığı ve okuldan ayrılma olaylarını izlemektedir ve eğitimin önemi hakkında çocuklar ve ebeveynlerin bilincini arttırmaktadır. Bu arabulucuların rolü, onların sürekli eğitimi, sertifikalaştırılması ve eğitime katılımı artırmak için değerlendirilmek üzere sorumluluk almaya başlayan Hükümet tarafından kabul edilmektedir.⁴⁰

³⁴ Kosova Ovası belediyesi "Selman Riza" İlköğretim Okulu Müdürü, bunu destekleyen herhangi bir belge sunacak durumda olmasa da, PRTAN'ların okul düzeyinde kurulduğunu belirtmiştir. Benzeri şekilde, İpek bölgesinde, AGİT belediye eğitim müdürlüğü başkanı tarafından Deçan belediyesinde bir PRTAN'ın kurulduğu hakkında bilgilendirilirken, verilen bu bilgi BTGDO, Belediye İnsan Hakları Birimi, Kosova Rom Topluluklar Komitesi temsilcisi ve "Recep Kadrijaj" Okul Müdürü tarafından doğrulanmamıştır. Bununla birlikte, aynı bölgede, Yakova belediyesinde, PRTAN'ların kurulduğu sadece belediye eğitim departmanı tarafından doğrulanırken, BTGDO, Belediye İnsan Hakları Birimi ve "Zef Lush Marku" Okul Müdürü bundan haberdar değildir.

³⁵ Yürürlükteki AGİT projesi çerçevesinde, kapasite-oluşturma aracılığıyla PRTAN'lar görev tanımının oluşturulması için seçilen belediyelere (okuldan ayrılma oranının yüksek olduğu) destek sağlanacaktır, ki daha sonra bunlar PRTAN'ların oluşturulması ve etkin bir şekilde işlev görmesi için desteklenmeye devam edecektir. Benzeri şekilde, Uluslararası İşbirliği için Alman Acentesi şu sıralarda PRTAN'ların oluşturulması için seçilen altı belediyeye (Prizren, Kosova Ovası, Klina, Gilan, Kaçanik ve Priştine) yardımcı olmaktadır.

³⁶ Bkz. AGİT Raporu *Topluluk Haklarının Değerlendirilmesi Raporu, üçüncü baskı* (Temmuz 2012), sayfa 10 ve sayfa 27. <http://www.osce.org/kosovo/92244> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

³⁷ Kosova'daki Azınlık Konuları için Avrupa Merkezi ve Terre des Hommes.

³⁸ Bu AGİT girişimi EBTB işbirliği ile Avrupa Konseyi tarafından uygulanan ve AK ile ortaklaşa finanse edilen "Çok-Kültürlük ve Bolonya Süreci" projesini tamamlamaktadır.

³⁹ AGİT finansi desteğiyle, Rom, Aşkali ve Mısırlı arabulucuların kapasitesini arttırmayı amaçlayan proje "Balkan Sunflowers" (Balkan Ayçiçekleri) STK tarafından uygulanmaktadır. Arabulucular Ferizovik, Kosova Ovası, Yakova, Graçanitsa, Lipyan, Obiliç, İpek, Prizren ve Ştime'de faaliyet göstermektedir.

⁴⁰ 2004 yılından itibaren Kosova kuruluşlarının okul arabulucuları üzerine mali sorumluluğu üstlenmesi beklenmektedir. Okul arabulucularının sertifikalaşmasını kolaylaştırmak üzere, AGİT desteğiyle, EBTB tarafından geliştirilmiş eğitim programı üretilmiş ve onaylanmıştır. Söz konusu eğitim Ağustos ile Kasım 2012 arasında yürütülecektir. Eğitim süreci tamamlandıktan sonra, Kasım 2012 sonlarına doğru EBTB işbirliği ile nihai sertifikalaşma konferansı düzenlenecektir.

Amaç 4: Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluğu üyelerinin eğitimini desteklemek üzere topluluklar ve paydaşların bilinçlendirilmesi

*İlk ve ortaöğretim eğitim sistemi içerisinde Kosova çoğunluk-olmayan toplulukları*⁴¹ konulu 2009 yılı AGİT raporu Kosova’da çok-kültürlü eğitim⁴² durumunu gözetleyerek, Kosova’daki ayrı müfredatların bir dereceye kadar belirli toplulukların kültürel eğitim ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte, bunun karşılıklı saygı, anlayış ve hoşgörü ile çok-kültürlüğü teşvik etmek açısından yetersiz kaldığı sonucuna varmıştır.

Mevcut Kosova müfredatı ve ders kitapları Kosova’da yaşayan tüm toplulukların kendine özgü tarih, kültür ve diğer niteliklerini yetersiz bir şekilde yansıtmaktadır. İlk ve ortaöğretim öğrencileri yurttaşlık eğitimi dersleri ve ders kitaplarından diğer topluluklara yönelik sadece temel ve genel bilgiler edinmektedir. Sadece birkaç okul⁴³ bu derslerin bir parçası olarak (yukarıda belirtilen Amaç 1’e bakınız) kültürel çeşitlilik, hoşgörü, ayrımcılık, topluluk ve insan hakları konularına odaklanmaktadır. Ağustos 2011’de, EBTB yeni bir Müfredat Çerçevesi onaylamıştır ve şimdi müfredat konularını hazırlamaya başlamalıdır.⁴⁴ Benimsenip uygulamaya alındığı zaman, Müfredat Çerçevesi, diğer konular yanı sıra, kimlik ve kültürler arası anlayış konularına yer vererek eğitimde yeni yaklaşımlara ışık tutacaktır.⁴⁵

Kosova Roman çocukları anadili olan – Romanca – eğitime erişim konusunda ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Birçok Roman çocuğu, kendi anadilinde eğitime erişimin sınırlı olduğu durumda, Sırp dilinde eğitim veren Sırp müfredatına göre yönetilen eğitim kurumlarına devam etmektedir.⁴⁶ Halen ders kitapları ve eğitilmiş öğretmenlerden yoksun olmasına rağmen, ilköğretim 2-9 sınıfları için Roman dili ve Roman kültürü ve tarihini kapsayan Kosova müfredatı Haziran 2010 yılında EBTB tarafından kabul edilmiştir.⁴⁷ Buna rağmen, 2011/2012 öğretim yılı başında Prizren’deki üç ilköğretim okulunda pilot proje başlatılmıştır. Ekim 2011 ve Haziran 2012 tarihleri arasında, ikinci sınıftan toplam 41 Kosova Roman öğrencisi haftada iki saat Roman dili derslerine katılmıştır.⁴⁸

⁴¹ Bkz. AGİT Raporu *İlk ve ortaöğretim eğitim sistemi içerisinde Kosova çoğunluk-olmayan toplulukları*, (Nisan 2009), <http://www.osce.org/kosovo/36978> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

⁴² “Kültürlerarası eğitim, çeşitlilik ve hoşgörünün benimsenmesi ile birlikte, tüm grupların kimliğinin korunmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, kültürlerarası eğitim azınlık ve çoğunluk durumundaki toplulukların birbiri hakkında belirli kültürel özellikleri, kendi geçmişleri ve hoşgörü ile çoğulculuk üzerine bilgi edinmesini gerektirmektedir.” Kültürler-Arası ve Çok-Kültürlü Eğitim hakkında Montreal Uluslararası Semineri, 31 Mart 2000, paragraf 6 , E/CN.4/Sub.2/AC.5/2000/WP.4, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Alt-Komisyonu, Azınlıklar Çalışma Grubu, Altıncı oturum.

⁴³ Örnek olarak, Yakova belediyesindeki “Zekerija Rexha” ve “Mustafa Bakia” okulları.

⁴⁴ Yeni Müfredat Çerçevesi EBTB tarafından 29 Ağustos 2011 tarihinde onaylanmıştır, <http://kkapk.armods.com/Portals/0/Korniza%20e%20Kurrikulës.pdf> (sadece Arnavutça, erişildi 24 Ağustos 2012).

⁴⁵ EBTB AGİT’e herhangi bir yeni okul kitabının geliştirilmesi için danışma aşamasının ilgili topluluk üyelerini içerdiğini bildirmiştir; bkz. AGİT Raporu *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu, üçüncü baskı* (Temmuz 2012), sayfa 25. <http://www.osce.org/kosovo/92244> (erişildi 24 Ağustos 2012).

⁴⁶ AGİT Raporu *İlk ve ortaöğretim eğitim sistemleri içerisinde Kosova’nın çoğunluk-olmayan toplulukları* (Nisan 2009), sayfa 5. <http://www.osce.org/kosovo/36978> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

⁴⁷ 21.06.2012 tarihinde onaylanan 07/2010 sayılı İY, http://www.mashtgovnet/advCms/documents/UA_7_plan_prog_gj_rome.pdf (erişildi, 24 Ağustos 2012).

⁴⁸ “Aziz Tolaç”, “Mati Logoreci” ve “Leke Dukagjini” dahil olmak üzere, her üç okul tek bir Rom öğretmeninden yararlanmaktadır, ki bu herhangi bir resmi sağlanan ders kitapları veya malzemeler, eğitim veya maaş olmadan bu dil derslerini vermektedir; Ağustos 2012’de AGİT saha ekipleri tarafından sağlanan bilgiler, ayrıca bkz. AGİT Raporu *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu, üçüncü baskı* (Temmuz 2012), sayfa 25. 'e bakınız.

2012 AGİT *Topluluk Haklarını Değerlendirme* raporunun⁴⁹ gösterdiği gibi, farklı topluluklardan gelen öğrenci ve öğretmenler arasındaki etkileşim düzeyi sınırlı olup, bazı belediyelerde bu tür bir etkileşim mevcut değildir.⁵⁰ Diğer belediyelerde, etkileşimi artırıcı faaliyetler çoğunlukla müfredat-dışı bir şekilde meydana gelerek, ağırlıklı olarak uluslararası ve yerel STK'ları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum tarafından başlatılmakta ve yürütülmektedir. Bununla birlikte, bunlar farklı topluluklardan öğrencilerin etkileşimde bulunması için fırsat oluşturmaktan ziyade, genellikle uluslararası veya yerel kutlamaları işaret etmek amacıyla tasarlanmaktadır. Okullar ve belediye paydaşları çok nadiren bu tür faaliyetler yürütmek doğrultusunda herhangi bir girişim göstermektedir ve öğrenciler arasında topluluklar-arası diyalogu teşvik etmek üzere genellikle belediye çalışanlarının bireysel çabalarına dayanmaktadır.⁵¹

b. İstihdam ve Ekonomik Güçlenme

Kosova'daki tüm toplulukların sosyo-ekonomik haklarının korunması ve geliştirilmesi için yapılacak daha çok şey mevcuttur. Genel olarak, Kosova'daki istihdam oranları düşük seyretmektedir ve Kosova Roman, Kosova Aşkali, Kosova, Mısırlı ve diğer korumasız gruplar bilhassa bundan etkilenmektedir. İstihdam olanaklarının eksikliği, kamu ve özel sektörün her ikisinde, bu üç topluluğun entegrasyonu doğrultusunda önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu üç topluluk arasındaki kadın ve gençlerin özellikle bundan etkilendiğinin altını çizmek gerekmektedir.

Amaç 1: İstihdam ve serbest meslek işçiliğini teşvik edici aktif maliye-ekonomik politikalarının hazırlanması ve uygulanması aracılığıyla Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukları çalışanlarının özel ekonomi sektöründeki sayısını arttırmak

Amaç 2: Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluklarının tarımsal faaliyetlere dahil edilmesi için cesaretlendirmek, hazırlamak ve desteklemek

Amaç 3: Arabuluculuk, mesleki eğitim ve kamu çalışmalarında görevlendirilmek aracılığıyla Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukları bireylerin istihdam düzeyini arttırmak

Temmuz 2011'de, BO ekonomik kalkınma üzerine üç yıllık bir strateji yayınladı.⁵² Bununla birlikte, söz konusu belgede Kosova içerisinde yaşayan bireysel topluluklar veya Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları olduğu gibi, belirli toplulukların özel ihtiyaçları ve yaşadığı zorluklara yer verilmemiştir ve ayrıca ekonominin iyileştirilmesi için farklı toplulukların ekonomik imkanlarının ne şekilde geliştirilmesi veya kullanılması gerektiği doğrultusunda herhangi bir tartışma yürütülmemiştir. Bununla birlikte, Şubat

⁴⁹ Bkz. AGİT Raporu *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu, üçüncü baskı* (Temmuz 2012), <http://www.osce.org/kosovo/92244> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

⁵⁰ Örnek olarak, rapor şu belediyelerde minimum düzeyde etkileşimin bulunduğunu belirtmiştir: Glogovça, Gračanitsa, Deçan, Klina, Leposaviç, Skenderay, Zubin Potok ve Zveçan belediyeleri.

⁵¹ Yakova'da örnek olarak, BTGDO, Brekoc'daki Zef Lush Marku okulu işbirliğiyle, özellikle Kosova Rom, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları arasında eğitim hakkını desteklemek üzere, farklı topluluklar için gençlik kampı düzenlemiştir. Benzeri bir şekilde, Priştine'de, Elena Gjika okulu müdürü ve öğretmenleri okul günü kutlamalarını Arnavutça ve Türkçe dillerinde düzenlemiştir.

⁵² BO, *Ekonomik Vizyon için Kosova Eylem Planı 2011-2014*, Temmuz 2011, http://www.kryeministris.net/repository/docs/Action_Plan_of_the_Economic_Vision_of_Kosovo_2011-014.pdf (erişildi, 24 Ağustos 2012).

2011’de İstihdam ve Sosyal Refah Bakanlığı (İSRB) işsizlik ve sosyal refah konularının etkin bir şekilde ele alınmasını hedefleyen ve atılacak diğer adımlar yanı sıra, istihdam oluşturma siyasetleri ve aktif işgücü piyasası önlemlerini detaylı bir şekilde göstermek amacıyla, kendi sektörel Stratejisi (2011-2013)⁵³ uygulanmasına yönelik eylem planını onaylamıştır. Söz konusu belgede, her nasılsa, Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları veya diğer topluluklardan bahsedilmemektedir.

Bu üç topluluk üyelerine yönelik birtakım değerlendirmelerin yapılması ve istihdam ile ekonomik güçlenme üzerine verilerin toplanması (örn. mali teşvikler, kayıt dışı ekonomi, istihdam bürosu kayıtları) ile ilgili Eylem Planı gereksinimleri, AGİT tarafından sağlanan bilgilere göre, bu çalışmalar veya değerlendirmelerin hiçbiri gerçekleşmemiştir. Bu bilgi eksikliği koordine edilmiş ve hedeflenen önlemler aracılığıyla sorunların ele alınmasını engellediği gibi (örn. mesleki eğitim, yeni işyerlerinin açılması, vs.), kaydedilen ilerleme ve sonuçların değerlendirilmesini de engellemektedir.

Yerel düzeyde, 2012 AGİT *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu* belediye seviyesinde sayısal azınlıkta bulunan toplulukların kamu veya özel sektöre dahil edilmesi üzere belediyelerin istihdamı teşvik etmek için herhangi bir mesleki eğitim veya ilgili destek sağlayıp sağlamadığını incelemiştir. Bulgular 2011 yılı sonu itibariyle, birkaç belediyenin, çoğunlukla İSRB veya dış yatırımcılar desteğiyle, bu üç topluluğu hedef alan istihdam girişimlerini uyguladığını göstermektedir; bununla birlikte, bu tür girişimler çoğunlukla aralıklı ve kısa vadeli olarak yürütülmekle birlikte, verilen çabalar odaklı veya sürdürülebilir olmamıştır.⁵⁴

2011 ve 2012 yılında, AGİT, Kosova’daki toplulukların hizmetlere erişimini arttırmayı amaçlayan etkinliklerinin bir parçası olarak, Kosova’daki savunmasız toplulukların işgücü piyasasına erişimini sağlamaya yönelik bir proje uygulamıştır. Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları üyelerine öncelik tanıyarak, uygulama ortağı (Don Bosco Vakfı) tarafından bir mesleki eğitim programı geliştirilmiş ve uygulanmıştır: 2011 programından mezun olan sekiz katılımcı, hepsi de bu üç topluluğa mensup, o zamandan bu yana tam zamanlı işlerde çalışmaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilirliği artırıcı ve cinsiyet eşitliğini teşvik edici bazı ek unsurlar dahil edilerek, benzeri çizgilerde geliştirilen bir takip projesi 2012 yılında hayata geçirilmiştir. Bu tür projeler, küçük ölçekli olmasına rağmen, aktif işgücü piyasası ile hedeflenen başarıyı göstermektedir.

⁵³ İSRB 2011-2012/13 Sektörel Stratejisini uygulamak için İSRB Eylem Planı, Şubat 2011, <http://mpms.rksgov.net/Portals/0/Aktiviteti%20javor/Plani%20Aksional%20Strategjise%20Sektoriale%202011-2013%20Anglisht.pdf> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

⁵⁴ Örnek olarak, Vıçitırın belediyesi 2011 yazında 10 Kosova Rom işçisinin Priluje köyündeki yol onarımı ve altyapı çalışmalarına dahil edildiği bir projeyi desteklemiştir. Yakova’da, Ali İbra yerleşim alanından yedi Kosova Mısırlı mensubu 2011 boyunca “Liridoni” çöp atıkları şirketinde yeniden kazandırma alanında istihdam edilmiştir. Ali İbra Kosova Mısırlı sakinleri ayrıca İsviçre Caritas’ı tarafından finanse edilen proje çerçevesinde kendi evlerinin onarımına doğrudan dahil edilerek, çalışmaları karşısında düzenli maaşa bağlanmıştır. İpek belediyesinde, yerel Uluslararası Göç Örgütü ofisi ile ortaklaşa olarak AK tarafından finanse edilen “Güzel Kosova” projesi uygulanmıştır. İki-aylık bir uygulama dönemi içerisinde, söz konusu proje yerel istihdam merkezi tarafından belirlenen Kosova Rom, Aşkali ve Mısırlı topluluğu üyelerinin istihdam oranını arttırmak amacıyla, dere yataklarının temizlenmesi gibi kamu çalışmalarına dahil edilmiştir. Gračanitsa belediyesi toplam 35 Kosova Rom erkeğini, ki bu o dönemde belediyenin yaklaşık % 20’lik çalışma gücünü oluşturmaktaydı, oyun alanlarının oluşturulması gibi İSRB tarafından finanse edilen proje çerçevesinde kamu çalışmaları yürütmek üzere istihdam etmiştir. 1 Ağustos ile 31 Ekim 2011 arasında, Dünya Bankası işbirliği ile İSRB tarafından yürütülen temizleme ve bakım projesi çerçevesinde Kosova Ovası’nda yaşayan 31 Kosova Aşkali ve 5 Kosova Rom sakini için istihdam sağlanmıştır.

c. Sağlık ve Sosyal Konular

Genel olarak, sağlık ve sosyal konular alanı çok şeylerin yapılması gerektiği bir alandır ve Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların özel ihtiyaçlarının en son politika-oluşturma kapsamında dikkate alınmadığı gözükmektedir.

Aralık 2010'da (Mart 2011'de güncelleştirilen), Sağlık Bakanlığı (SB) Sağlık Sektörü Stratejisi için üç yıllık bir eylem planı yayınlamıştır.⁵⁵ Eylem planı "savunmasız gruplar" ve "savunmasız topluluklar"dan söz etmektedir, ancak onların kim olduğunu tanımlamamaktadır ve söz konusu üç topluluğa yönelik özel bir atıfta bulunmamakla birlikte, bu toplulukların özel sağlık ihtiyaçları veya erişim sorunlarına yer vermemektedir. Pratik açıdan bakıldığında, AGİT Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarına yönelik sağlık bakımı erişim faaliyetleri açısından herhangi bir koordineli önlemin alınması veya bu topluluklar arasında sağlık ve sosyal haklar ile yetkiler hakkında bilinçlendirme faaliyetlerinin varlığından haberdar değildir (ayrıca yukarıda bahsedilen b. *İstihdam ve Ekonomik Güçlenme* bölümü çerçevesinde sosyal refah konularına bakınız.)

Amaç 1: Sürdürülebilir ve güvenilir verilerin toplanması ve analizi aracılığıyla bu üç topluluğun sağlık koşulları ve bilgilerinin değerlendirilmesi

2010 yılında SB Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların sağlık durumu hakkında mevcut bilgilerin geliştirilmesi doğrultusunda adım atmıştır. Her üç topluluğun sağlık durumu ve onların sağlık hizmetlerine erişimi ile ilgili bir veri tabanı oluşturmak amacıyla, Bakanlık bünyesinde Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu üyelerinin sağlık koşulları hakkında bilgi toplamakla görevlendirilmiş bir teknik çalışma grubu oluşturulmuştur. Söz konusu çalışma grubu, günümüze kadar sadece bir toplantı düzenleyerek, düzenli toplantılara katılmamıştır ve sözde SB bünyesindeki mali kısıtlamalar nedeniyle, bir araştırmanın yayınlanması ve Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların ihtiyaçları hakkında veri tabanının oluşturulması dahil olmak üzere, kuruluşu ile öngörülen faaliyetlerin hiçbirini uygulamamıştır.⁵⁶

Bununla birlikte, sistemin 2014 yılından önce tamamlanması ihtimalinin düşük olmasına rağmen, Kosova sakinleri hakkında Sağlık Bilgi Sistemi veritabanının oluşturulması doğrultusunda süregiden hazırlıklar, Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların sağlığı hakkında bilgi ihtiyacını karşılamaya yardımcı olmalıdır. Hasta kayıt noktalarında sağlık personeli tarafından işlenen bilgilerle, söz konusu veritabanı cinsiyet, yaş ve hastanın etnik kimliği yanı sıra başlangıçtan itibaren üçüncül düzeye kadar sağlık bilgilerini içerecektir.⁵⁷

Yerel düzeyde, AGİT söz konusu üç topluluğun sağlık koşulları hakkında kapsamlı gözetim veya değerlendirmelerde bulunan herhangi bir belediyeden haberdar değildir. Kosova

⁵⁵ SB, Eylem Planı, 2011–2014, Sağlık Bölümü Stratejisi 2010–2014, Aralık 2010 (Mart 2011'de güncelleştirildi), <http://www.msh-ks.org/attachments/article/1027/Action%20Plan%20March%202011%20-%20eng.pdf> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

⁵⁶ Bkz. AGİT Raporu *Kosova'daki Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisine ilişkin Eylem Planı'nın Uygulanması* (Mayıs 2011), <http://www.osce.org/kosovo/77413> (erişildi, 24 Ağustos 2012). Güncelleşmiş bilgiler SB bünyesindeki İnsan Hakları Birimi Koordinatör Vekili tarafından 16 Ağustos 2012 tarihinde e-posta aracılığıyla AGİT'e ulaştırılmıştır.

⁵⁷ Güncelleşmiş bilgiler SB bünyesindeki İnsan Hakları Birimi Koordinatör Vekili tarafından 16 ve 21 Ağustos 2012 tarihlerinde e-posta aracılığıyla AGİT'e ulaştırılmıştır.

Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların sağlık durumu hakkındaki verilerin statüsü bu nedenle sınırlı kalmaktadır.

Her üç topluluk arasında bilinçlendirmenin artırılması doğrultusundaki Eylem Planı gereksinimleri ile ilgili bazı çalışmalar yürütülmüştür. AGİT'in yerel düzeydeki gözlem faaliyetleri neticesinde, geçtiğimiz yıl içerisinde belediye düzeyinde Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarını hedef alan birtakım sağlık ve aşılama kampanyalarının gerçekleştirildiği saptanmıştır;⁵⁸ bununla birlikte, bu faaliyetlerin hiçbiri Kosova genelinde koordine edilmemiştir. SB'na göre, mali kaynaklar yetersizliği yine Eylem Planı ile öngörülen bilinçlendirme faaliyetlerinin yürütülmesini engellemiştir.⁵⁹

Amaç 2: Anne ve çocuk sağlığı ile kadınlardaki üreme sağlığı durumuyla ilgili sağlık hizmetleri kalitesinin iyileştirilmesi

AGİT özellikle Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarını hedef alan anne ve çocuk sağlığı ile üreme sağlığını desteklemeye yönelik herhangi bir özel faaliyetin düzenlendiğinden haberdar değildir.

Kayıt dışı doğumlar üzerine bu üç topluluğa yönelik belirli bir sorun ile ilgili olarak, örn. sağlık sistemi dışında doğmuş bebekler olduğu gibi, AGİT herhangi bir koordineli veya özel önlem hakkında haberdar değildir (ayrıca aşağıdaki bölüm *f. Kayıtlar* bkz.). Buna rağmen, yerel düzeydeki AGİT gözlemleri kayıt işlemlerinin yürütülmesi alanında gelişmeler kaydetmiştir. Hazırlanan raporlar, sivil kayıt ofisi personelinin yeni doğmuş bebeklerin kaydı hakkında ebeveynleri bilgilendirmesi ve önerilerde bulunmasına izin vererek, çoğu belediyenin SB, hastaneler ve aile sağlığı merkezleri ile işbirliğini arttırdığını göstermektedir – böylece yeni doğmuş bebeklerin sağlık sistemine dahil edilmesi ve aşılama olduğu gibi, temel sağlık hizmetlerine erişimi sağlanmaktadır. Bununla birlikte, Belediye İnsan Hakları Birimleri'nin genel olarak sağlık sistemi dışında doğmuş bebeklerin kaydını desteklemek üzere somut önlemler almadığı görülmektedir. Bu doğrultudaki eylem yetersizliğinin bir diğer sebebi Belediye İnsan Hakları Birimleri ile BTGDO olduğu gibi, ilgili belediye aktörleri arasındaki koordinasyon yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.⁶⁰

Amaç 3: Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukların yaşadığı konutlarda kaliteli ve sürdürülebilir hijyen ve sağlıklı koşullar ile sağlıklı bir çevrenin oluşturulması

Eylem Planı çeşitli önlemler sıralamasına rağmen, AGİT Kosova genelindeki Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların yaşam şartlarını iyileştirmek üzere herhangi bir koordineli faaliyetten haberdar değildir – yerleşim alanları için kanalizasyon

⁵⁸ Örnek olarak: 2011'de Prizren belediyesi Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların sağlık konuları hakkında bir dizi bilgilendirme kampanyası düzenlemiştir ve bu aşılama kampanyası ile takip edilmiştir. Eylül 2011'de Rahovça belediyesi AGİT desteğiyle aşılama üzerine bilgilendirici erişim faaliyetleri düzenlemiştir. 2011 boyunca Mitroviça'da, Rom Mahallesi'ne yeni geri dönmüş aileleri hedef alan düzenli sağlık muayeneleri yerel sağlık merkezi tarafından düzenlenmiştir – Mercy Corps tarafından desteklenen bu ziyaretler, kurşun zehirlenmesi üzerine yoğunlaşmaktaydı. Poduyova'da, Belediye İnsan Hakları Birimleri, sağlık bakımı ve erken evlilik dahil olmak üzere, farklı konuları tartışmak üzere ilk ve ortaokulları (ayrıca Rom ve Aşkali öğrencilerinin katıldığı) ziyaret etmiştir. İpek'te, Sağlık ve Sosyal Refah Müdürlüğü, Kosova Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların yaşadığı mahallelere haftalık erişim faaliyetleri düzenleyerek, sağlık ekiplerinin çalışmalarını gözetlemiştir.

⁵⁹ Bilgi SB bünyesindeki İnsan Hakları Birimi Koordinatör Vekili tarafından 16 Ağustos 2012 tarihlerinde e-posta aracılığıyla AGİT'e ulaştırılmıştır.

⁶⁰ Daha fazla bilgi için, bkz. AGİT Raporu *Kosova'da sivil kaydına erişim* (Temmuz 2012), <http://www.osce.org/kosovo/92331> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

sistemleri veya çöplerin toplanması gibi hizmetlerin sağlanması veya kapasite geliştirme ve her üç topluluk arasında erişimi sağlamak aracılığıyla olsa dahi. Eylem Planı'nda yer alan faaliyetlerden biri olarak, su kalitesi ve kirliliğinin düzenli olarak değerlendirilmesi açısından, AGİT böyle bir faaliyetin, bu doğrultuda karşılaşılan belirli zorluklar nedeniyle, sadece Mitroviça'da düzenli olarak yürütüldüğünden haberdar bulunmaktadır

Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarını doğrudan etkileyen Mitroviça'daki kurşun kirliliği sorunu, sağlık ile ilgili çeşitli eylemlerin odağı olmuştur. Bu doğrultuda gelişme kaydedilmesine rağmen, etkilenen ailelerin kuzey Mitroviça'daki kurşunla-kirletilmiş Çesmin Lug ve Osterode kamplarından (ayrıca aşağıda bahsedilen *d. Konut ve Gayri Resmi Yerleşim Yerleri* bölümüne bkz.) güney Mitroviça'daki Roman Mahallesi'ne taşınmasıyla, daha düşük oranda olmakla birlikte, kurşun-kirliliğinin bu bölgede de mevcut olması nedeniyle, sorun tamamen çözülmemiştir.⁶¹ Uluslararası kuruluşların desteğiyle iki ayrı araştırmanın yürütülmesine rağmen, Roman Mahallesi'ndeki toprak kalitesi ve kirlilik düzeyinin geliştirilmesi için önerilen iyileştirici eylemlerin hiçbiri uyarlanmamıştır ve alan sadece beton ile kaplanmıştır.⁶² Kurşun kirliliği konusunda merkezi düzeyde bazı olumlu koordinasyon girişimleri görülmektedir ve SB Mitroviça Kan Bağıışı Sağlık Merkezi için ekipman satın almayı planlamaktadır.⁶³

Mitroviça belediyesi Kosova Roman ve Kosova Aşkali sakinleri tarafından ikamet edilen mahallelerde sağlık ve hijyen ile ilgili endişelerini dile getirmiş ve belediye sağlık merkezi tarafından çeşitli faaliyetler yürütülmüştür (uluslararası sivil toplum kuruluşu Mercy Corps desteğiyle, özellikle kurşun zehirlenmesi konusunda). 2011 yılında sağlık ekipleri, Roman Mahallesi'ne yeni yerleşen aileler dahil olmak üzere, Kosova Roman ve Kosova Mısırlı ailelerine yönelik aylık düzenli ziyaretler gerçekleştirmiştir ve hemşireler aracılığıyla kurşun zehirlenmesi yanı sıra üreme sağlığı ve çocuk bakımı gibi konularda bilinçlendirme faaliyetleri düzenlemiştir. Roman Mahallesi'ndeki küçük sağlık ocağı da, yerel topluluğa tıbbi destek ve bilgi sağlayarak, çalışmalarını sürdürmektedir.⁶⁴ 2012 yılında belediye maaş bordrosuna dahil edilmek amacıyla, iki yerel Kosova Roman ve Kosova Aşkali sakini sağlık memuru olarak çalıştırılmak üzere belediye ile koordineli olarak Açık Toplum Vakfı tarafından eğitilmiştir. Onların görevi Roman Mahallesi ve 2 Korriku/Sitničko Naselje bölgesinde yaşayan Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı sakinleri için ad-hoc esasına dayalı bilinçlendirme kampanyaları düzenlemeyi içermektedir. AGİT saha ekipleri sağlık ekipleri tarafından hanelere yapılan artan ziyaretlerin topluluklar tarafından memnuniyetle karşılandığını ve bunun tedavi sağlamak üzere, kanında yüksek kurşun oranı bulunan çocukların tespit edilmesini sağladığını gözlemlemiştir.

⁶¹ Bununla birlikte, AGİT, Mercy Corps ve belediye yakındaki ailelerin kurşun kirliliğine maruz kalması nedeniyle önemli bir sorun oluşturan, kuzey Mitroviça'daki bazı kamp sakinleri tarafından gelir sağlayıcı bir eylem olarak yürütülen özel eritme faaliyetleri belirlemiştir. Eritme faaliyetleri ve kurşun zehirlenmesi arasındaki olası bağlantılar dahil olmak üzere, Mitroviça'daki Rom ve Aşkali toplulukları arasında kurşun kirliliği konusunda daha fazla bilgi için, bkz. AGİT Raporu, *Mitroviça'daki Rom topluluğunu etkileyen Kurşun Kirliliği* (Şubat 2009) <http://www.osce.org/kosovo/36234> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

⁶² Toprak kalitesinin iyileştirilmesi için üç teknik öneri sağlayarak, araştırmalar İngiliz Büyükelçiliği ve Mercy Corps mali desteğiyle gerçekleştirilmiştir (toprağın kaldırılması, kaplanması ve kirlenmemiş toprak ile sürülmesi); 2010 ve 2011 AGİT saha ekipleri raporları toprak kirliliğini azaltıcı böyle bir girişimin yürütüldüğünü gözlemlememiştir.

⁶³ Güncellenmiş bilgiler SB bünyesindeki İnsan Hakları Birimi Koordinatör Vekili tarafından 16 Ağustos 2012 tarihlerinde e-posta aracılığıyla AGİT'e ulaştırılmıştır.

⁶⁴ Sağlık Merkezi Müdürü tarafından sağlanan bu bilgi AGİT saha ekipleri gözlemleri aracılığıyla onaylanmıştır.

Amaç 4: Yardım programları ve eşit düzeyde ile ihtiyaca yönelik hizmetlerin sağlanması dahil olmak üzere, bilgi paylaşımı aracılığıyla sosyal hizmetlerin sağlanmasını kolaylaştırmak

Sosyal hizmetler ve koruma alanında sınırlı ilerleme gözlenmektedir. 10 Mayıs 2012 tarihinde, Kosova Meclisi, Eylem Planı taahhütlerinden biri olan,⁶⁵ Sosyal Yardımlaşma Yasası'nı onaylamıştır. Eylem Planı Kosova Roman, Kosova Aşkale ve Kosova Mısırlı toplulukları arasında mevcut sosyal hizmetlere erişim ve sosyal yardımlaşma konuları hakkında bilinçlendirme ve bilgi paylaşımını gerektirmekle birlikte, AGİT söz konusu üç topluluğu hedef alan koordineli bir şekilde yürütülen herhangi bir faaliyetin varlığından haberdar değildir. Bu tür hizmetlere erişim konusunda bir ön koşulu oluşturan kayıt işlemleri hakkında bazı girişimler kaydedilmiştir (lütfen yukarıda bahsedilen hedef 1 ve aşağıda gösterilen bölüm *f. Kayıtlar* bölümüne bakınız).

d. Konut ve Gayri Resmi Yerleşim Alanları

Kuzey Mitroviça'daki kurşunla-kirletilmiş kampların kapatılması doğrultusunda ilerleme kaydedilirken, binlerce Kosova Roman, Kosova Aşkale ve Kosova Mısırlı ailesi için sürdürülebilir konut çözümleri hala eksik bulunmaktadır. Genel olarak, Hükümet konut ihtiyaçları değerlendirmelerini tamamlamamış veya belediye ile merkezi düzeyde konut stratejileri geliştirmemiştir. Daha doğrusu, Kosova kurumları hala bu üç topluluk tarafından ikamet edilen gayri resmi yerleşim alanlarının düzenlenmesi için kapsamlı bir strateji oluşturmuş değildir

Amaç 1: Barınma şartlarının iyileştirilmesi ve sosyal konutların yapılandırılması projeleri aracılığıyla kolektif merkezlerde ve uygunsuz barınma şartları altında yaşayan Roman, Aşkale ve Mısırlı toplulukları için konut sağlamak

2010 yılı Mart ayında, Kosova Meclisi, daha sonra Çevre ve Alansal Planlama Bakanlığı (ÇAPB) tarafından altı İY⁶⁶ ile desteklenen, Özel Konut Finansmanı Programları Yasası'nı⁶⁷ onaylamıştır. Hep birlikte, bu sosyal konut programları sağlamak üzere belediyelerin üstlenmesi gereken sorumluluklar ve kullanılan araçlar hakkında yasal çerçeveyi belirlemektedir. Bununla birlikte, AGİT ilgili yasal çerçevenin uygulanmasına ilişkin birtakım kaygıların mevcut olduğunu⁶⁸ ve belediye düzenlemelerinin merkezi düzeydeki

⁶⁵ Kosova'daki Sosyal Yardımlaşma Programları üzerine 2003/15 sayılı Yasayı değiştiren ve tamamlayan 04/L-096 sayılı Yasa, 10 Mayıs 2012.

⁶⁶ İY No. 18/2010 Kar Amacı Gütmeyen Konut Kirası Sözleşme İçeriği, 02 Eylül 2010; İY No. 19/2010 Konut Bedeli İçeriği, 02 Eylül 2010; İY No. 21/2010 Özel Konut Programlarından Yararlanabilen Aile Kategorileri için Öncelik Sıralamasının Belirlenmesi, 18 Aralık 2010; İY No. 22/2010 Özel Konut Programlarından Yararlanma Prosedürleri, 18 Kasım 2010; İY No. 23/2010 Özel Konut Programlarının İlan Edilmesi Prosedürleri, 18 Kasım 2010; İY No. 24/2010 Özel Konut Programı Apartmanları için Asgari Konut Standartları, 18 Aralık 2010.

⁶⁷ 03/L-164 sayılı Konut Finansmanı Özel Programları Yasası, 12 Mart 2010.

⁶⁸ Örnek olarak, ilgili temyiz prosedürüne uyum konusunda kayda değer bir başarısızlık mevcuttur – sosyal konut hizmetinden faydalanacak kişilerin seçimi ile ilgili bazı şikayetler olmuştur, bu şikayetler Konut Finansmanı Özel Programları (Madde 14) ile öngörüldüğü şekilde ÇAPB değil, orijinal seçim prosedürünü yürüten belediye Seçim Komisyonu'na gönderilmiştir. Yaygın olmamakla birlikte, diğer bazı prosedürel kaygılar projelerin uygulanması sırasında belediyeler tarafından kamu duyuruları ve başvuru çağrılarının yapılmaması veya bu bildirimlerin sadece belediye sosyal çoğunlukta bulunan topluluğun dilinde yapılması ile ilgilidir. En az bir durumda, sosyal konutlardan yararlanacak kişilerin seçimi sırasında ayrımcılık politikasının uygulandığı bildirilmiştir: Suhareka'da dört sosyal konut birimi için sadece Kosova Arnavutları'nın seçilmesi politikası, sözde donörlerin talebi neticesinde (Kosova Arnavut diasporası üyeleri). Diğer belediyelerde sayısal azınlıkta bulunan topluluklara

mevzuat ile uyumlu olmadığını gözlemlemiştir.⁶⁹ Ayrıca, Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı ailelerin konut ihtiyaçlarının belirlenmesi ve buna uygun olarak konut programlarının geliştirilmesi doğrultusunda belediyelerin sorumluluklarını yerine getirmesi açısından hiçbir belirgin ilerleme kaydedilmemiştir.

Belirli yerleşim sorunları açısından, 2010 yılı sonlarına kadar Kosova Roman ve Kosova Aşkali topluluklarının yaşadığı tüm kurşunla-kirletilmiş kampların kapatılması gayesine rağmen, sadece Çesmin Lug kampı o dönemde kapatılmıştır.⁷⁰ Osterode kampının 2012 yılı sonlarına kadar açık kalması beklenmektedir ve bu süre içerisinde Mercy Corps kuzey Mitroviça'daki Mikronaselje/Kodra e Minatorëve mahallesinde yeni başlatılan altı-apartman binasının inşaatını tamamlamaya planlamaktadır. İnşa edilen bina Osterode'de yaşamayı sürdüren geriye kalan beş aile⁷¹ ve bir sosyal koruma olayı (Leposaviç kampında yaşayan bir aile) için barınak sağlayacaktır; Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) Mitroviça Yönetimi binanın yapılması için inşaat izni vermiştir. Avrupa Birliği finansmanı ikinci aşaması, Leposaviç kampının kapatılmasını⁷² amaçlayan proje faaliyetlerinin yönetimi açısından TGDB desteklemek üzere, Temmuz 2012 yılında kabul edilmiştir. Uygulamanın 2013 yılı başlarında başlaması gerekmektedir, ancak Mitroviça belediyesinin önceden belirttiği gibi onların kampta yaşayan aslen Roman Mahallesi'nden olmayan ailelerin kabul edilmesi konusunda isteksiz olmaları nedeniyle, uygulama aşamasında bazı zorluklarla karşılaşılabilir. Mercy Corps ayrıca, 2012 yılı sonlarına kadar yerinden edilmiş sekiz ailenin yerleştirilmesi için Roman Mahallesi'nde yeni konutların inşaatını planlaştırarak, Leposaviç kamp sakinleri için alternatif konutların sağlanması üzerinde çalışmaktadır – ancak bunun için Mitroviça belediyesinin inşaat izni vermesi gerekmektedir.

Amaç 2: Kosova Hükümeti tarafından Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluklarına yönelik sürdürülebilir bir çözüm ve eşit muamele sağlanarak gayri resmi yerleşim alanlarının düzenlenmesi

Gayri resmi yerleşim alanlarının düzenlenmesini teşvik etmek amacıyla, ki bunların çoğu Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları tarafından ikamet edilmektedir, Mart 2010'da ÇAPB tarafından, Eylem Planı ve diğer bazı yerel ve uluslararası enstrümanlar ile birlikte,⁷³ Gayri Resmi Yerleşim Alanlarının Tanımlanması ve

---

yönelik konut tahsisi oldukça düşük seviyelerde tutulmuştur, fakat belediye düzeyinde tutulan kapsamlı ve ayrıştırılmış veri yetersizliği nedeniyle, seçim prosedürlerinin adiliyetini değerlendirmek zor olmaktadır.

⁶⁹ Uygunsuzluk konusunda ortak alanların yararlanıcılar için seçim kriterlerinin oluşturulması, sosyal konutlar için hak kazanan kişilerin seçiminden sorumlu Seçim Komisyonu'nun kompozisyonu ve temyiz prosedürleri ile ilgilidir.

⁷⁰ Bu konuda başlatılan iki proje, Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Sürdürülebilir İskan Programı için Kosova Partnörlüğü (RESTART) ve Avrupa Birliği-Mitroviça Rom, Aşkali ve Mısırlı Topluluklara Destek Girişimi Projesi (EU-MRSI), Birleşmiş Devletler Uluslararası Kalkınma Acentesi (USAID) ve Avrupa Komisyonu İrtibat Ofisi tarafından finanse edilmektedir. Her iki projenin uygulama ortağı olarak, uluslararası STK Mercy Corps kuzey Mitroviça'da bulunan iki kampın kapatılması ve kamp sakinlerinin, çoğunlukla güney Mitroviça'daki Rom Mahallesi olmak üzere, güvenli yerlere taşınması için çalışmaktadır. Ekim 2010'da, Çesmin Lug kapatılmış ve yıkılmıştır. Kamp sakinleri Rom Mahallesi veya geçici olarak kuzey Mitroviça'daki Osterode kampına taşınmıştır.

⁷¹ 30 Temmuz 2012 tarihinden itibaren, kampta toplam beş aile kalarak, 12 ayrı aile Rom Mahallesi'nde inşa edilen sıra evlere taşınmıştır.

⁷² Avrupa Birliği-Mitroviça Rom, Aşkali ve Mısırlı Topluluklara Destek Girişimi projesi (EUMRSI), Aşama II – Temmuz 2012'de onaylanmıştır.

⁷³ Bkz. 2003/14 sayılı Alansal Planlama Yasasını değiştiren 03/L-106 sayılı yasa, 25 Kasım 2008. Bkz. ayrıca *Güney-Doğu Avrupa'da Gayri Resmi Yerleşim Alanları hakkında Bölgesel Politikalar ve Programlara İlişkin Viyana Bildirgesi*, Güney-Doğu Avrupa'da Gayri Resmi Yerleşim Alanlarına İlişkin Bakanlar Konferansı, Viyana, 28 Eylül – 1 Ekim 2004.

Düzenlenmesi Stratejisi⁷⁴ hazırlanması süreci başlatılmıştır. Bununla birlikte, Gayri Resmi Yerleşim Alanlarının Tanımlanması ve Düzenlenmesi Stratejisi'nin henüz onaylanmaması nedeniyle – sözde uygulama için gerekli finansi kaynakların yetersizliği yüzünden, o zamandan itibaren hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir

Yerel düzeyde, 2011 sonlarına kadar 18 belediye gayri resmi yerleşim alanlarının sürekli düzenlenmesi doğrultusunda olumlu örnekler sağlamıştır. Bununla birlikte, dört belediye süreci henüz başlatmamışken, geriye kalan diğer belediyeler henüz taslak aşamasında bulunmaktaydı. Tanımlanan temel engeller arasında, belediye çalışanları içerisinde 'gayri resmi yerleşim alanları' kavramının yarattığı sürekli karışıklık yanı sıra çoğu belediyenin gayri resmi yerleşim alanları sakinlerinin resmi olarak mekansal planlama sürecine dahil edilmesi konusundaki başarısızlığı yer almaktadır.⁷⁵

e. Geri Dönüş ve Reentegrasyon

Yaklaşık 220.000⁷⁶ yerinden edilmiş kişilerin (YEK'ler)⁷⁷ çoğu için kalıcı bir çözüm geliştirmek ilgili tüm taraflar açısından önemli bir sorun oluşturmaya devam etmektedir. Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları YEK'lerin – aynı zamanda zorla geri gönderilme ve gönüllü geri dönüşlerden etkilenen, önemli bir bölümünü temsil etmektedir. YEK'lerin kendi evlerine güvenli ve onurlu bir şekilde geri dönüşü uluslararası hukuk yanı sıra Kosova yasal çerçevesi kapsamında temel insan haklarından biri olarak kabul edilmektedir.⁷⁸ Kosova kuruluşları ve uluslararası aktörlerin bu doğrultudaki sürekli çalışmalarına rağmen, geri dönenler, kamu hizmetlerine sınırlı erişim, mülkiyet hakları ve sınırlı sosyo-ekonomik fırsatlar, geri dönüş alanlarında kötüleşen güvenlik durumları ve belirli bölgelerde kabul eden topluluk ile geri dönen kişiler arasındaki gerginlikler dahil olmak üzere, hala sürdürülebilir reentegrasyon açısından ciddi engellerle karşılaşmaktadır.⁷⁹

2010 yılından itibaren geri dönüş ve geri gönderme siyasetinde bazı olumlu gelişmeler görülmüştür, fakat bunların belediye kurumları tarafından uygulanması tutarlı veya etkili olmamıştır. Bir belediye koordinasyon mekanizması olarak Belediye Topluluklar ve Geri Dönüş Ofisleri'nin (BTGDO)⁸⁰ oluşturulmasını zorunlu kılan 2010 yılı hükümet düzenlemesi, geri dönüş ve reentegrasyon süreci hakkında belediye düzeyinde belirlenen

⁷⁴ *Gayri Resmi Yerleşim Alanlarının Düzenlenmesi Stratejisi* taslağı, aynı Bakanlık tarafından oluşturulan bir çalışma grubu tarafından geliştirilen, 10 Mart 2011 tarihinde tanıtılan ve 30 gün boyunca kamu yorumları için açık kalmıştır.

⁷⁵ Bkz. AGİT Raporu *Kosova'daki gayri resmi yerleşim alanlarına belediye yanıtlarının değerlendirilmesi* (Aralık 2011), <http://www.osce.org/kosovo/86273> (erişildi, 24 Ağustos 2012).

⁷⁶ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, *Güney-Doğu Avrupa'da hala çözüm bekleyen Mülteciler ve Yerinden Edilmiş Kişilerin Değerlendirilmesi*, 30 Eylül 2011.

⁷⁷ Bu rapor kapsamında, "yerinden edilmiş kişi" kategorisi 1998-1999 Kosova çatışması ve 2004 Mart olayları sırasında Kosova'dan veya Kosova içerisinde yerinden edilmiş tüm kişileri kapsamaktadır.

⁷⁸ Kosova yasal çerçevesi tüm YEK'lerin güvenli ve onurlu bir şekilde evlerine dönmesi ve kendi mülkiyetleri ile varlıklarını geriye kazanması (veya uygun tazminat alması) hakkını uluslararası insan hakları standartları ve araçlarına uygun olarak (örn. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, Madde 13.2; Sivil ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, Madde 12.4; ve Her Türlü İrsal Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, Madde 5.d.ii.)

⁷⁹ Daha fazla bilgi için, bkz. AGİT Raporu, *Kosova'daki Yerinden Edilme ve Geri Dönüş Belediye Yanıtları* (Kasım 2010), <http://www.osce.org/kosovo/73854> (erişildi, 24 Ağustos 2012), ve AGİT Raporu, *Kosova belediyelerinde Geri Gönderilen Kişilerin Reentegrasyonu için Siyasi Çerçevenin Uygulanmasına İlişkin İlerlemenin Değerlendirilmesi* (Eylül 2011), <http://www.osce.org/kosovo/82416> (erişildi, 24 Ağustos 2011).

⁸⁰ BO, BTGDO için 02/2010 sayılı Düzenleme, 12 Ağustos 2010 tarihinde onaylanmış, 27 Ağustos 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

sorunların çözüme kavuşturulması açısından önemli bir ilk adımı oluşturmuştur. Bununla birlikte, günümüze kadar, uygulamada bunun geri dönüş ve reentegrasyon faaliyetlerinin yürütülmesi ve koordinasyonu açısından somut gelişmelere yol açtığına dair çok az delil bulunmaktadır.

Amaç 1: Roman, Aşkale ve Mısırlı toplulukları hakkında bilgilerin toplanması ve işleme sisteminin güçlendirilmesi

Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı (TGDB) ve İçişleri Bakanlığı (İB) gönüllü geri dönüş yapan ve zorla geri gönderilen kişiler hakkında veriler toplamaktadır. Bununla birlikte, mevcut veritabanlarının birleştirilmesi doğrultusundaki çabaların henüz somut sonuçlar getirmesi beklenmektedir. Belediye düzeyinde, BTGDO'lerinin çoğu yerinden edilmiş kişiler, gönüllü geri dönüşler ve zorla geri gönderilen kişiler hakkında bilgi ve veri toplamaktadır. Bununla birlikte, toplanan bilgiler ve kullanılan metodoloji belediyeden belediyeye farklılık göstermekle birlikte, AGİT gözlemlerinin belirttiği üzere, toplanan veriler çoğu durumda topluluk veya cinsiyet esasına göre ayrıştırılmış değildir, dolayısıyla bunun sağlıklı planlama ve siyasi karşılıklar geliştirme kapasitesini düşürmektedir. Neticede, BTGD'ler için 02/2010 sayılı hükümet Yönetmeliği tarafından öngörüldüğü şekilde, şimdiye kadar, elektronik bir veritabanı oluşturulmuş değildir (TGDB, İB ve ÇSRB veritabanları ile bağlantı sağlayan).⁸¹

Amaç 2: Kosova Hükümeti ilgili kamu politikalarının hazırlanması ve uygulanması ile kurumsal koordinasyonun geliştirilmesi aracılığıyla, Roman, Aşkale ve Mısırlı toplulukları mensubu geri gönderilen kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere etkin ve kapsamlı hizmetler sağlamaktadır

Geri Gönderme

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından toplanan verilere göre, 2011 yılında toplam 2.435 kişi, çift-taraflı geri kabul anlaşmalarına dayanarak, ev sahipliği yapan ülkelere (çoğunlukla Batı Avrupa ülkeleri) Kosova'ya geri gönderilmiştir. Bu UNHCR tarafından azınlık olarak tanımlanan 605 topluluk üyesini içermekteydi, ki bunların tümü UNHCR tarafından risk altında ve korunmaya muhtaç gruplara mesup olarak sınıflandırılmıştı⁸² (300 Kosova Roman, 121 Kosova Aşkale ve 9 Kosova Mısırlı dahil). 2012 yılının ilk yarısında toplam 1.449 kişi Kosova'ya geri gönderilmiştir; bu 274 Kosova Roman, 77 Kosova Aşkale ve 2 Kosova Mısırlı mensubu dahil.⁸³ Kosova Roman, Kosova Aşkale ve Kosova Mısırlı topluluğu üyeleri bu nedenle son on sekiz ay içerisinde geri gönderme uygulamasından etkilenen önemli bir bölümünü temsil etmektedir.

Eylem Planı geri gönderme konusunda her üç topluluk ile ilgilenmesi için özel bir çalışma grubunun kurulmasını öngörmektedir – genel anlamda geri gönderme konusunda bazı çalışmalar olmasına rağmen, şimdiye kadar Kosova Roman, Kosova Aşkale ve Kosova Mısırlı toplulukları için özel bir yapı oluşturulmamıştır. Nisan 2010'da, Hükümet geri gönderilen kişilerin reentegrasyonuna yönelik siyasi çerçeve uygulamasını denetlemek ve

⁸¹ Bkz. BTGDO için 02/2010 sayılı Düzenleme, Madde 7(2), 12 Ağustos 2010.

⁸² Bkz. UNHCR, Kosovalı Bireylerin Uluslararası Koruma İhtiyaçlarının Değerlendirilmesi için Uygunluk Yönergeleri, HCR/EG/09/01, 9 Kasım 2009.

⁸³ Bkz. UNHCR, Priştine Misyon Şefi Ofisi, *İstatistiksel Bakış – Temmuz 2012'den Güncelleştirilmiş* (UNHCR tarafından ulaşıldı).

gözetlemesi için bakanlıklar-arası koordinasyon kurulunu (yönetim kurulu) oluşturmuştur.⁸⁴ Yönetim kurulu üyeleri ilgili bakanlıklar temsilcileri⁸⁵ ve gözlemci rolündeki uluslararası üyelerinden⁸⁶ oluşmakla birlikte, kurul Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları dahil, geri gönderilen kişilerin reentegrasyonuna yönelik siyasi çerçevenin uygulanmasını hazırlamak ve denetlemekten sorumludur. Kurul ayrıca mali kaynakların tahsisini sağlamak⁸⁷ ve etkili iletişim mekanizmaları oluşturmak, bilgi paylaşımı ve merkezi ile yerel düzeydeki devlet stratejilerinin uygulanmasını koordine etmekten sorumludur. Kendine verilen görevi yerine getirmeyi kolaylaştırmak üzere, yürütme kurulu iki alt kurum tarafından desteklenmektedir: BO bünyesindeki reentegrasyon ofisi ve sekretarya.⁸⁸

2010'da Geri Gönderilen Kişilerin Reentegrasyonu Stratejisi ve Geri Gönderilen Kişilerin Reentegrasyonu Stratejisinin Uygulanmasına İlişkin Eylem Planı'nın Hükümet tarafından gözden geçirilmesinin ardından,⁸⁹ Nisan 2011'den itibaren merkezi-düzyer kuruluşları, özellikle İB, belediye kuruluşları arasında bu yeni siyasi ve kurumsal çerçeve hakkında bilinçlendirmeyi arttırmak ve ilgili ofislerin kapasitesini geliştirmek doğrultusundaki çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu ilk adımlar gayet başarılı olmuştur: belediyelerin büyük bir çoğunluğu onaylanan bu yeni strateji ve eylem planının uygulanması ile merkezi düzeydeki entegrasyon fonlarına erişim konusunda yazılı talimatlar aldığını bildirmiştir; ve bunların yarısından fazlası merkezi düzey kuruluşları tarafından düzenlenen geri gönderme eğitim oturumlarına katılmıştır.⁹⁰ Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı ayrıca, Avrupa Birliği vize liberalizasyonu süreci için geri gönderilen kişilerin sürdürülebilir reentegrasyonu konusunun taşıdığı önemini vurgulamak üzere, Kosova genelindeki belediyelere düzenli ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bazı belediyelerde bu yasal/siyasi çerçeve kapsamı üzerinde yardımcı koordinasyon strüktürlerinin oluşturulması veya bilinçlendirme kampanyalarının

⁸⁴ Bkz. Hükümet kararı No. 7/123, 30 Nisan 2010.

⁸⁵ Kilit bakanlıklar şunları içermektedir: İB; Yerel Yönetim İdaresi Bakanlığı; TGDB, ÇSRB; SB; EBTB; ÇAPB; Maliye ve Ekonomi Bakanlığı ve BO.

⁸⁶ Bunlar AK, Uluslararası Göç Kuruluşu ve UNHCR.

⁸⁷ Bu fon 2011'de yaklaşık 3.4 milyon Euro civarındaydı; benzeri tutar 2012 yılı için de tahsis edilmiştir.

⁸⁸ Reentegrasyon Ofisi reentegrasyon konuları ile ilgili merkezi-düzyer temas noktasıdır. Temel sorumlulukları şunlardır: belediye görevlileri, merkezi organlar ve diğer aktörler ile geri gönderilme konusunda düzenli temaslarda bulunmak; politikalar ve ilgili fon olanakları hakkında belediye görevlilerine eğitim sağlamak; sekretarya veya yürütme kuruluna sunulmadan önce reentegrasyon fon taleplerinin ön işleme tabi tutulması ve geri gönderilen kişilere erişimde bulunmak. Havaalanı izleme ekibi bu ofisin bir alt bileşenidir ve dört Reentegrasyon Ofisi memuru tarafından ad-hoc esasına dayalı olarak görevlendirilip, geri gönderilen kişiler hakkında havaalanına vardıkları anda ilgili verileri toplamak (örn. temel kişisel bilgiler, varış belediyesi) ve acil yardım sağlamak (örn. konut, sivil kayıt ve temel hizmetlere erişim, vs.) amacıyla Priştine havaalanında konuşlandırılmıştır. Sekretarya ilgili kurumların faaliyetlerinin koordinasyonu, Gözden Geçirilmiş Strateji ve Eylem Planı uygulanmasının gözetimi, yürütme kurulu için önerilerin değerlendirilmesi ve reentegrasyon fonu kapsamında sağlanan avantajlardan yararlanmak üzere geri dönen kişiler tarafından gelen başvuru taleplerinin işlenmesinden sorumludur.

⁸⁹ Ülkeye İade Edilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonuna İlişkin Gözden Geçirilmiş Strateji Hükümet tarafından Mayıs 2010'da kabul edilmiştir (4/126 sayılı ve 26 Mayıs 2010 tarihli Hükümet kararına bakınız). Ülkeye İade Edilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonuna İlişkin Gözden Geçirilmiş Stratejiyi Uygulayan Eylem Planı Ekim 2010 yılında kabul edilmiştir. 10 Ekim 2007 tarihinde Kosova Hükümeti tarafından kabul edilen UNMIK/Geçici Özyönetim Kurumları Ülkeye İade Edilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonuna İlişkin Gözden Geçirilmiş Stratejisi ile Nisan 2008'de kabul edilen Ülkeye İade Edilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonuna İlişkin Gözden Geçirilmiş Stratejiyi Uygulayan Eylem Planına bakınız. 2007 yılı Stratejisini daha ayrıntılı şekilde değerlendirmek için, AGİT'in Kosova Belediyelerinde Ülkeye İade Edilen Kişilerin Yeniden Entegrasyon Stratejisinin Uygulanması Raporuna bakınız, Kasım 2009, <http://www.osce.org/kosovo/82416> (erişim 24 Ağustos 2012).

⁹⁰ AGİT'in Kosova Belediyelerinde Ülkeye İade Edilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonuna İlişkin Politika Çerçevesinin Uygulanmasındaki İlerlemeler Değerlendirme Raporuna bakınız (Eylül 2011), sayfa 10-11. <http://www.osce.org/kosovo/82416> (erişim 24 Ağustos 2012).

yürütülmesini gerektirmiştir.⁹¹ Bununla birlikte, bu girişimler olağanüstü girişimler olarak almıştır ve çoğu belediyede Bakanlık ziyaretleri somut sonuçlar doğrultusunda çok az getiri sağlamıştır.⁹²

Benzeri şekilde, geri gönderme konusuyla ilgili merkezi ve yerel düzeydeki kuruluşlar yanı sıra ilgili belediyeler arasındaki işbirliği ve koordinasyonu geliştirmek doğrultusundaki girişimler Mart 2011'den itibaren yoğunluk gösterirken, belediyeler sunulan destekten hemen yararlanmamıştır veya siyasi çerçevenin etkin bir şekilde uygulanması için yeterli kapasiteye sahip değildi.⁹³ Mart 2011'den itibaren, düzenli AGİT saha gözlemleri ihtiyaç sahibi geri gönderilen kişiler tarafından merkezi düzeye yöneltilen yardım talebi sayısında sürekli bir artış kaydedildiğini bildirirken, bunların onay sürecinin çok yavaş ilerlediği ve finansmanın genellikle gıda ve hijyen ürünleri ile sınırlı olduğunu belirtmiştir.

Bu eksikliklerin giderilmesi ve yardımların hızlandırılması için, 14 Mayıs 2012 tarihinde Hükümet geri gönderilen kişilerin reentegrasyonu programının etkinliğini arttırmak amacıyla bir düzenleme hazırlamıştır. Bu düzenleme yeni oluşturulan yerel-düzy mekanizması Belediye Reentegrasyon Komitesi'ne fonların kullanımı konusunda daha fazla sorumluluk devrederek, reentegrasyon sürecinin yönetimi ve merkezi-düzy fonlarının kullanılması için kurumsal yapılaşma, prosedürler ve kriterler hakkında bilgi vermektedir. Ağustos 2012'e kadar Belediye Reentegrasyon Komiteleri 23 belediyede kurulmuştur.⁹⁴

Gönüllü geri dönüş

2011 UNHCR gözlemleri iç ve dış yerinden çıkarmaların ardından kendisinin azınlık olarak tanımladığı 1,182 kişinin gönüllü olarak kendi evlerine geri döndüğünü kaydetmiştir, bunlar 464 Kosova Sırbı, 120 Kosova Roman, 395 Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı, 60 Kosova Boşnak, 106 Kosova Gorali ve belediye düzeyinde sayısal azınlıkta bulunan 27 Kosova Arnavutu. 2012 yılının ilk yarısında, UNHCR 51 Kosova Roman ve 219 Kosova Aşkali ve Mısırlı üyeleri dahil olmak üzere, 534 gönüllü geri dönüş kaydetmiştir. Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları bu nedenle, kaydedilen kişilerin yaklaşık

⁹¹ Örnek olarak Gilan, Kamenica ve Rahovca belediyelerinde ülkeye iade konularına bakan ad-hoc komisyonun, Ferzovik ve Viti belediyelerinde çalışma gruplarının ve Vuçitirin belediyesinde ülkeye iade edilmelere dair kurulların kurulması ilaveten, Poduyeva, Yakova ve Viti belediyeleri ğlkeye iade edilen kişilere ulaşmayı amaçlayan bilgilendirme kampanyaları düzenlemiştir.

⁹² Daha fazla ayrıntı için AGİT'in *Kosova Belediyelerinde Ülkeye İade Edilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonuna İlişkin Politika Çerçevesinin Uygulanmasındaki İlerlemeler Değerlendirme Raporuna* bakınız (Eylül 2011), <http://www.osce.org/kosovo/82416> (erişim 24 Ağustos 2012).

⁹³ Şubat ve Mart 2011'de, AGİT, ilgili bakanlık ve hükümet organlarıyla işbirliği içerisinde, ülkeye iade edilen kişilerin entegrasyonuna dair politika çerçevesine ilişkin olarak ilgili belediye görevlileri bilgilerini artırmayı ile merkezi ve yerel düzeyler arasında diyalog ve iletişimi kolaylaştırmayı amaçlayan bölgesel yuvarlak masa oturumları düzenlemiştir. Benzer yuvarlak masa oturumları Şubat ve Mart 2012'de merkezi düzey görevlileri, Başbakanlık Dairesi Topluluk Meseleleri Dairesi, TGB, A similar series of roundtables was implemented in February and Başbakan Yardımcısı Dairesi bünyesindeki Geri Dönüş Koordinasyon ve Destek Birimi ile İçişleri Bakanlığı Yeniden Entegrasyon Dairesiyle işbirliği içerisinde gerçekleştirilmiştir. Yuvarlak masa oturumları, özellikle merkezi düzey yeniden entegrasyon yardımlarına erişimi geliştirmek olmak üzere, belediye görevlileri arasında ülkeye iade ve yeniden entegrasyon politika ve usullerine yönelik kapasiteleri artırmayı amaçlamıştır.

⁹⁴ Söz konusu belediyeler şunlardır: Dragaş, Ferzovik, Kosova Ovası, Yakova, Gilan, Glogovca, İstog, Yunik, Kamenica, Klina, Klokot, Mitroviça, Nobirda, İpek, Poduyeva, Rahovca, Ranilug, Skenderay, Ştimye, Ştrpçe, Suhareka, Viti ve Vuçitirin.

yarısını kapsayarak, son dönemde gönüllü geri dönüş yapanlar arasında önemli bir oranı temsil etmektedir.⁹⁵

Yerinden edilmiş kişiler arasında bilinci arttırmak üzere, TGDB, UNHCR ve Danimarka Mülteciler Konseyi, başta git-ve-bilgilen ve git-ve-gör ziyaretleri aracılığıyla olmak üzere, Kosova içerisinde ve bölgedeki yerinden edilmiş kişilere erişim sağlamak için belediyeleri desteklemeye devam etmiştir. Mevcut geri dönüş çerçevesinde⁹⁶ TGDB, yerel kuruluşlar ve ilgili uluslararası ortaklarla işbirliği içerisinde, bir dizi yardım programları aracılığıyla yerinden edilmiş kişiler ve geri dönenleri desteklemeye devam etmiştir.⁹⁷ Bununla birlikte, yukarıda belirtildiği üzere, Hükümet, belediyeler düzeyinde BTGDO'nin oluşturulmasını zorunlu kılarak, güvenilir ve sürdürülebilir geri dönüş sürecini kolaylaştırmak doğrultusundaki kararlılığını göstermiştir.⁹⁸ Bu ofisler topluluklar, yerinden edilmiş kişiler ve geri dönen kişiler yanı sıra geri gönderilen kişilerin haklarını geliştirmek ve korumak; kamu hizmetlerine eşit erişimi sağlamak; ve geri dönüş sürecinin koordinasyonu ve teşvik edilmesinden sorumludur. BTGDO'leri çoğu belediyede kurulmuştur.⁹⁹

Gönüllü geri dönüş yapan ve özellikle geri gönderilen kişilere yönelik yardım ve destek konusundaki boşluklar, bireyler ve aileleri aşırı savunmasız bir duruma getirerek, Kosova'ya gelişleriyle birlikte yeterli bakım sağlanmadan genellikle savunmasız bırakmaktadır. Konut, eğitim ve ekonomik fırsatlar alanında *fülen* yardım eksikliği, özellikle Kosova Roman, Kosova Aşkalı ve Kosovalı Mısırlı toplulukları gibi korumaya ihtiyaç duyanlar açısından, sürdürülebilir reentegrasyon doğrultusunda ciddi sonuçlara yol açmaktadır.

f. Kayıt

⁹⁵ Bu, 2010'daki 2,311'e, 2009'daki 1,153'e, 2008'deki 679'a ve 2007'deki 1,816'ya ters düşmektedir. UNHCR Priştine Misyon Şefliği Dairesinin *İstatistik Değerlendirme – Temmuz 2012 Güncellemesi*'ne bakınız (UNHCR'de mevcuttur).

⁹⁶ TGB, *Topluluklar ve Geri Dönüş Stratejisi 2009 – 2013*; ve UNMIK/Geçici Özyönetim Kurumları, Sürdürülebilir Geri Dönüş Dair Gözden Geçirilmiş Elkitabı, Temmuz 2006; 12 Ağustos 2010 tarihinde kabul edilen 27 Ağustos 2010 tarihinde yürürlüğe giren BTGD'ne yönelik 02/2010 sayılı Hükümet kararnamesi.

⁹⁷ Örnek olarak, Avrupa Komisyonu Eşgüdüm Ofisi aracılığıyla, TGB Kosova'lı Sırp, Kosova'lı Romanlar, Kosova'lı Aşkalılar, Kosova'lı Mısırlılar ve diğerlerine yönelik Kosova'ya Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon (RRK) Projesini finanse etmiştir. Kasım 2011'de başlayan RRR III, 30 aylık uygulama süresi içerisinde beş belediyeye 200 kadar yerinden edinmiş aileyi geri getirmeyi planlamaktadır (Prizren, Ştrptse, Partes, Nobırda ve Suhareka).

⁹⁸ Başbakanlık Dairesi 12 Ağustos 2010 tarihinde kabul edilen 27 Ağustos 2010 tarihinde yürürlüğe giren BTGD'ne yönelik 02/2010 sayılı Kararnamesi. BTGD'leri önceki yapılanması olan Belediye Topluluklar Daireleri ile Belediye Geri Dönüş Görevlileri yerine geçmiş ve reform etmiştir (2000/45 sayılı UNMIK Yönetmeliğine değişiklik getiren Kosova Belediyelerinin Özyönetimine dair 2007/30 sayılı UNMIK Yönetmeliği ve Temmuz 2006 tarihli UNMIK/Geçici Özyönetim Kurumları Sürdürülebilir Geri Dönüş Dair Gözden Geçirilmiş Elkitabına bakınız).

⁹⁹ Elez Han, Kaçanik, Yunik, Malişeva, Mamuşa ve Priştine belediyelerinde BTGD'nin kurulmasına ilişkin herhangi bir adım atılmış değildir. Buradaki önemli husus Priştine belediyesi hariç, bu belediyeler önceden Belediye Topluluk Dairelerine sahip değildi (BTGD selefi). Üç kuzey belediyesi olan Leposaviç, Zubin Potok ve Zveçan'ın Sırbistan kanunlarını uygulamalarından dolayı dikkate alınmamıştır.

Hukukun karşısında tüzel bir kişi olarak kabul edilmek temel insan haklarından biridir.¹⁰⁰ Sivil kaydı bir kişinin yaşadığı toplumun ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi ve tanınması sürecidir. Kayıtlı olmayan kişilerin resmi belgeler çıkarması mümkün değildir ve dolayısıyla onların hak ve özgürlüklerini kullanması engellenmektedir. Bununla birlikte, hiçbir birey sivil kayıtlara erişim konusunda aktif bir şekilde engellenmezken, çoğunlukla Kosova'nın en savunmasız gruplarını etkileyen kayıt işlemleri konusunda hala engeller mevcuttur. Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu üyelerinin büyük bir bölümü Kosova sivil kayıt kitaplarına kayıtlı değildir ve kişisel bilgileri mevcut değildir,¹⁰¹ ki bunlar olmaksızın sosyal koruma, istihdam, eğitim ve sağlık dahil olmak üzere, çeşitli alanlarda temel insan haklarından yararlanması reddedilir.¹⁰² Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları dahil olmak üzere, en savunmasız kişilerin sivil kaydının sağlanması doğrultusunda bazı ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, bu alanda yapılması gereken daha çok şey mevcuttur.

Amaç 1: Kayıt işlemlerini hızlandırmak ve bu üç topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak için yasal, kurumsal ve yönetim çerçevesinin geliştirilmesi

Eylem Planı Kosova kuruluşlarının sivil kayıt işlemini düzenleyen tüm mevcut politikalar, düzenlemeler ve talimatları gözden geçirmesi yanı sıra belediyeler arasındaki prosedürel farklılıkları tespit ve analiz ederek, sivil kayıt ile ilgili karmaşık yasal ve siyasi çerçeveyi ele alması için çağrıda bulunmaktadır. Medeni durum ile ilgili yeni yasa,¹⁰³ Kosova'da kalıcı veya geçici ikameti olanlar yanı sıra yurtdışında yaşayan kişileri de kapsayarak, sivil statü ile ilgili belgelerin kaydı ve yayınlanması üzerine yasal çerçeveyi geliştirmektedir. Bu ayrıca, başta Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarını etkileyen konular olmak üzere, kayıt-yenileme ve gecikmeli kayıt alanındaki boşlukları düzenlemektedir.¹⁰⁴

Buna ek olarak, Kosova'daki adres sistemi işleyişindeki gelişmeler, kayıt kitaplarının birleştirilmesi ve verilerin dijitalizasyonu dahil olmak üzere, sivil kayıt hizmetlerinin geliştirilmesi için uluslararası topluluğu işbirliği ile birtakım adımlar atılmıştır. Bununla birlikte, Kosova genelindeki sivil kayıt ofisleri sayısında bir artış görülürken, yetersiz mali, lojistik ve insan kaynakları halen onların düzgün işleyişini sınırlamaktadır. İlgili kuruluşlar

¹⁰⁰ Uluslararası insan hakları standartları, her bireyin kanun karşısında bir insan olarak kabul edilme, doğumun hemen ardından kayıt olma, isme ve vatandaşlığa sahip olma hakkını korumaktadır. 10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Meclisi İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si 6. Maddesi; 16 Aralık 1966 tarihli 2200 (XXI) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Meclisi Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme 16. Maddesine bakınız; Madde 24 (2) Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme a.g.e. İlaveten, 20 Kasım 1989 tarihli 44/25 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Meclisi Kararnamesi olan Çocuk Hakları Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 7. ve 24. maddeleri. Çocuk haklarıyla ilgili özel iuygunluk açısından bakınız: İnsan Hakları Komitesi, enel Görüşler No.17, Çocuk Hakları, Madde 24, 07/04/1989, fıkra 7 [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/cc0f1f8c391478b7c12563ed004b35e3](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/cc0f1f8c391478b7c12563ed004b35e3) (erişim 24 Ağustos 2012).

¹⁰¹ Kosova kurumları ve uluslararası kuruluşlar, Kosova'da yaşayan Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluk mensuplarının %40 kadarının vatandaş olarak kayıtlı olmadığı ve pasport ile kimlik belgeleri dahil, kişisel evraklardan mahrum olduğunu değerlendirmektedir. Örnek olarak bakınız, İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Batı Avrupa'dan Kosova'ya Yer Değiştirmiş, Zorla Gönderilmiş Romanlar, Aşkaliler ve Mısırlılar Hakları*, Ekim 2010, sayfa 41. <http://www.hrw.org/reports/2010/10/28/rights-displaced> (erişim 24 Ağustos 2012). Daha fazla bilgi için AGİT Raporu *Kosova'da sivil kayıtlara erişim* (Temmuz 2012), <http://www.osce.org/kosovo/92331> (erişim 24 Ağustos 2012).

¹⁰² Evrak gereksinimleri, sivil kayıtlardan faydalanmak isteyen Kosova'lı Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluk mensupları en büyük engel olmaya devam etmektedir. Birçok durumda, başvurular ya hiçbir zaman uygun evraklar sahip olmamış ya da evraklarının kayıp veya hasar görmesinden dolayı artık onlara sahip değildir.

¹⁰³ 04/L-003 sayılı Medeni Durum Yasası, 8 Temmuz 2011.

¹⁰⁴ Daha fazla bilgi için AGİT Raporu *Kosova'da sivil kayıtlara erişim* (Temmuz 2012), <http://www.osce.org/kosovo/92331> (erişim 24 Ağustos 2012).

sivil kayıttın önemi ve ilgili prosedürler hakkında vatandaşları bilinçlendirmek üzere yeterli erişim ve tanıtım faaliyetleri yürütmemektedir.¹⁰⁵

Kayıt ile ilgili sorunları çözmek için Eylem Planı'nda belirtilen bir diğer önlem, geçici ücretsiz kayıt sürelerinin kullanımı, Plan gereğince devam eden yıllık bir uygulama olarak yorumlanırken, sadece iki sefer, iki farklı bakanlık tarafından uygulanmıştır. Örnek olarak, Yerel Yönetim İdaresi Bakanlığı tarafından Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu üyeleri için ilan edilen ücretsiz kayıt ayı sadece 2010 yılında gerçekleşmiştir. Bazı belediyeler belirli halk kategorilerini idari ücretlerinden muaf tutarken, bu Kosova genelinde yürütülen bir uygulama değildir.¹⁰⁶ Bununla birlikte, uygulamada kayıt ücretlerinden muaf tutulan kategoriler belirli ölçüde bir olgunluğa tabidir ve söz konusu belediye'deki tüm yoksulluk vakalarını tümüyle içermemektedir.¹⁰⁷

Gözlenen en son olumlu gelişmelerden biri, Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosovalı Mısırlı topluluğu üyelerine yönelik bir yıla kadar bir süre için geç doğum ve ölüm kayıt ücretlerinin ertelenmesini talimat veren, 15 Mart 2012 tarihinde İB tarafından Genelge No. 123 yayınlanması olmuştur.¹⁰⁸ Bununla birlikte, Haziran ve Temmuz 2012 sırasında AGİT tarafından toplanan bilgiler tüm sivil kayıt ofislerinin genelgeden haberdar olmadığını ve çoğunun bunu uygulamadığını göstermektedir. Buna ilaveten, genelge sadece Mart 2013'e kadar yürürlükte kalacaktır.

Amaç 2: Geri dönen ve geri gönderilen kişilerin bilgilendirilmesi ve kayıt olmasına olanak sağlamak üzere Kosova ile ev sahipliği yapan ülke kuruluşları arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi

Bölge ülkeleri ve Batı Avrupa'dan yapılan gönüllü geri dönüşler ve geri gönderme olayları 2011 ve 2012 yıllarında da devam etmiştir (yukarıda bahsedilen, bölüm e. *Geri Dönüş ve Reentegrasyon* bkz.).

Sivil kayıt konusu Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosovalı Mısırlı topluluğuna mensup geri dönen ve geri gönderilen kişiler için temel endişe alanlarından biri olmaya devam etmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, en savunmasız toplulukların sivil kaydının sağlanması konusunda bazı merkezi-düzey siyasi gelişmeler kaydedilmiştir, özellikle bu üç topluluk ile ilgili (bkz. yukarıda verilen Amaç 1).

Geri dönen ve geri gönderilen kişilerin geri döndükten sonra yerel düzeydeki kaydı ile ilgili olarak, birçok belediye¹⁰⁹ sivil kayıt işlemleri ve söz konusu topluluklara mensup geri gönderilen kişilerin belge ve sertifika almasının kolaylaştırılması doğrultusunda bazı adımların atıldığını rapor etmektedir. Yapılan girişimler şunlardır: sivil kayıt işlemleri

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Örnek olarak, Deçan, Dragaş, İstog, Klina, Malişeva, İpek, Priştine ve Ştimye belediyeleri şu kategorilerden bir veya birkaçını muaf tuttuklarını rapor etmiştir: sosyal yardım desteği alan hak sahipleri, emekliler, üniversite ve üniversite öncesi öğrencileri, Kosova Kurtuluş Ordusu şehit ve savaş malulleri aileleri. Bakınız, AGİT Raporu *Kosova'da sivil kayıtlara erişim* (Temmuz 2012), <http://www.osce.org/kosovo/92331> (erişim 24 Ağustos 2012).

¹⁰⁷ Daha fazla bilgi için AGİT Raporu *Kosova'da sivil kayıtlara erişim* (Temmuz 2012), <http://www.osce.org/kosovo/92331> (erişim 24 Ağustos 2012).

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Örnek olarak Mitroviça, Skenderay, Kamenica, Ştrpctse, Klina, İstog, Graçanitsa, Lipyan ve Prizren.

hakkında genel bir rehberlik ve danışmanlık hizmeti sağlamak;¹¹⁰ UNHCR'in hukuki destek uygulama ortağı Kosova Sivil Haklar Programı STK¹¹¹ ve diğer kuruluşlar ile Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu üyelerinin sivil kaydını kolaylaştırmak üzere işbirliğinde bulunmak; ve topluluklar ile diğer savunmasız grupların belgelerin çıkarılması için alınan idari ücretlerden muaf tutulması.¹¹² Buna ek olarak, kayıt prosedürleri ile ilgili afiş ve broşürlerin dağıtımını dahil olmak üzere, birçok belediye, İB ile koordineli bir şekilde, Kosova genelinde sivil kayıt üzerine düzenlenen bilgilendirme kampanyalarına katılmıştır.

g. Kültür, medya ve enformasyon

Kosova mirasının ayrılmaz bir parçası olarak tüm toplulukların dini ve kültürel mirasının korunması ve tanıtılması daha fazla dikkat gerektiren bir alandır. Kosova kuruluşları tüm topluluklar açısından kültürel ve dini önem taşıyan alanlar ve anıtların etkin bir şekilde korumasını sağlamakla sorumludur. Bununla birlikte, kuruluşlar toplulukların kimliğinin geliştirilmesi, teşvik ve ifade edilmesi için kültür, sanat, bilim ve eğitim yanı sıra akademik ve diğer kurumlar ve faaliyetleri teşvik etmelidir. Yayın medyası alanında bazı mütevazı ilerlemeler kaydedilmiş olmakla birlikte, Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları kendi kültürel ve dini mirası ile ilgili halen zorluklarla yüzleşmektedir, temel bazı alanların henüz tamamlanması gereken – örnek olarak, her üç topluluğa yönelik somut ve soyut mirasın tam listesi henüz tanımlanmamıştır.

Amaç 1: Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukların siyaset oluşturma üzerine karar-verme süreci ve kültür ile medyanın tüm alanlarındaki uygulamalara katılımın artırılması

Merkezi kurumlar düzeyinde tüm toplulukların medya temsilini arttırmak ve onların çıkarlarını temsil eden ve kültürlerini teşvik eden kaliteli bir medyaya tüm toplulukların eşit erişimini sağlamak doğrultusunda mütevazı bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu alandaki gelişmeleri teşvik etmek amacıyla, son dört yıl boyunca AGİT kamu yayın kuruluşu Kosova Radyo Televizyonu (RTK)'na, RTK editörleri ve gazetecilerine yönelik kapasite geliştirme faaliyetlerinin yürütülmesi ve haftalık Roman dili programı aracılığıyla destek sağlamıştır.

RTK programlama süresinin %15'ni kendi anadillerinde Arnavut-olmayan topluluklar için adanması doğrultusundaki yasal gerekliliğini yerine getirdiğini iddia etmektedir.¹¹³ Bununla birlikte, Priştine'deki topluluk liderleri ve STK temsilcileri Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları gibi daha küçük toplulukların yeterince temsil edilmediğini savunarak birkaç kez AGİT'in dikkatini çekmiştir. 15 Şubat 2011'de, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı sivil

¹¹⁰ Kılavuzluk genel olarak BTGD, Belediye Sivil Kayıt Merkezleri ve Belediye Sicil Daireleri tarafından sunulurken, dairelerden sadece birkaçı belediye hizmetlerine erişimi teşvik etmek amacıyla ilgili kişilere ulaşma çabasında bulunmuştur.

¹¹¹ UNHCR adına, Civil Rights Program Kosovo STK'sı 2006 yılında Kosovalı Roman, Kosovalı Aşkali ve Kosovalı Mısırlı toplulukları hedef alan bir sivil kayıt kampanyası uygulamaya başlamıştır. Sivil kayıt usulleriyle ilgili esneklik ve bu topluluklara mensup kişilerin idari ücretleri ödemelerden muaf tutmayı sağlamak için birkaç belediye ile mutabakat zaptı imzalamıştır.

¹¹² Örnek olarak, Skenderay, Deçan, Yunik, Klina, İstog, Priştine, Lipyan, Obiliç ve Ştimye belediyelerinde, sivil kayıt ve/veya sivil durum daireleri tarafından evrakların verilmesi için ülkeye iade edilen kişiler idari ücret ödememektedir. Daha fazla bilgi için, AGİT'in *Kosova Belediyelerinde Ülkeye İade Edilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonuna İlişkin Politika Çerçevesinin Uygulanmasındaki İlerlemeler Değerlendirme Raporuna* bakınız (Eylül 2011), <http://www.osce.org/kosovo/82416> (erişim 24 Ağustos 2012).

¹¹³ 11 Nisan 2006 tarihinde 2006/14 sayılı UNMIK Yönetmeliğiyle yürürlüğe konulan Kosova Radyo Televizyonuna dair 02/L-47 sayılı Yasanın 6 (6). maddesi.

toplum temsilcileri kendi topluluklarına yönelik özel bir programın oluşturulması için RTK yönetimine yazılı talepte bulunmuştur. Raporun hazırlandığı dönemde, Ağustos 2012, RTK henüz bu talebe bir cevap gelmemiştir.

Olumlu bir gelişme olarak, Kasım 2011’de RTK, haftalık magazin programına (45 dakika) ek olarak, günlük haber programı mahiyetinde (Pazartesi-Cuma 10 ila 15 dakika, izlenme oranının yüksek olduğu zaman) ikinci bir Roman programını başlatmıştır. Bununla birlikte, RTK Arnavutça-olmayan programların içeriği bakımından genel olarak belirgin bazı eksiklikler görülmektedir – örneğin, güncelleşmiş filmlerin eksikliği, grafiklerin kötü kullanımı ve uzun röportajlar ve Roman dilindeki programların yapımı için oldukça küçük bir ekipin çalıştırılması. AGİT ayrıca Arnavutça-olmayan programların üretiminde yer alan ekip için kameraların günlük bazda müsait olmadığını gözlemlemiştir, Kosova Roman, Kosova Aşkale ve Kosova Mısırlı topluluklarının etkin faaliyet kapsamını sorunlu hale getirerek. Şu anda, öncelikli dili Romanca olan, Prizren’de faaliyet gösteren Romanano Avazo radyosu, tek lisanslı radyo istasyonudur; bununla birlikte, Kosova Roman, Kosova Aşkale ve Kosova Mısırlı topluluklarına yönelik Kosova genelinde programlar üreten çok sayıda radyo ve TV istasyonu mevcuttur.¹¹⁴ Üç topluluktan birini hedef alan Romanca yayınlanan herhangi bir gazette mevcut değildir.

Son zamanlardaki olumlu bir gelişme olarak, Haziran 2012’de Azınlıklar, Multi-etnik ve Diğer Dezavantajlı Gruplar için Fon Yönetimi Komitesi Roman dilinde birkaç medya girişimi için hibe sağlamıştır.¹¹⁵ Ne yazık ki, genel olarak, söz konusu üç topluluğu hedef alan veya Romanca yayın yapan medya programlaması için verilen destek *ad-hoc* esasına dayanarak ve uluslararası kuruluşlar tarafından geldiği zaman sağlanmaktadır, genellikle sınırlı-zaman için özel girişimlere yönelik. Bir örnek olarak 2010’da AGİT tarafından desteklenen Prizren radyo projesi gösterilebilir ki bu yakında onaylanan Kosova Roman, Kosova Aşkale ve Kosova Mısırlı topluluklarına yönelik Eylem Planı taahhütleri hakkında halkın bilinçlendirilmesini Romanca radyo programları aracılığıyla gerçekleştirmiştir. İkinci benzeri AGİT destekli proje 2012’de Prizren kapsama alanı çerçevesinde genişletilmiş radyo programcılığı aracılığıyla Roman dili haklarını teşvik etmeyi amaçlamıştır.

Amaç 2: Kültürel mirasın korunması ve kültürel faaliyetlerin desteklenmesi aracılığıyla söz konusu üç topluluğun kültürel kimliğinin teşvik edilmesi

Kültürel ve dini mekanların korunması ve tüm toplulukların kültürel mirasının geliştirilmesi artan bir çaba ve destek gerektiren alanlardan biri olmaya devam etmektedir. Aynı şekilde, Kosova Roman, Kosova Aşkale ve Kosova Mısırlı toplulukların manevi kültürel mirasının korunması doğrultusunda çok az bir ilerleme kaydedilmiştir.

Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı (KGSB) yıllık raporu merkezi düzeyde, KGSB söz konusu üç toplulukla ilgili toplumsal ve kültürel projeleri denetlemek üzere, 2011’de Kültür ve Enformasyon Ortak Komitesi’nin kurulduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, bu başlangıç girişimlerine rağmen, 2012’de hiçbir toplantı yapılmamıştır ve bütçe ödeneklerinin henüz değerlendirme aşamasında bulunan Eylem Planı uygulamasına yönelik herhangi bir özel

¹¹⁴ Örnek olarak, Mitroviça belediyesinde yerel Mitroviça TV istasyonu zaman zaman topluluk kültürel faaliyetlerini kapsamaktadır. Benzeri şekilde, kuzey Mitroviça Radyo Kontakt Plus ve TV Most ara sıra programlarında topluluklara mensup misafirler veya onlara ait hikayeleri yayınlamaktadır. Gračanitsa belediyesinde, KiM Radyo ve Vitez Radyo istasyonları haftada bir saat Roman dilinde yayın yapmaktadır.

¹¹⁵ Faydalanıcılar, Radyo Romano Avazo (Prizren), Prosperiteti STK (Yakova) ve Sakuntala STK (Prizren) her biri 4,700 Euro almıştır.

bütçe onaylanmamıştır. Bununla birlikte, KGSB Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları tarafından yürütülen birtakım projeler için finansman sağlamıştır (yayınlar, festivaller, bayrak günü kutlamaları dahil olmak üzere). Buna ek olarak, Aralık 2011’de, Kültürel Miras Bölümü (Eylem Planı taahhütlerini kendi çalışma planına dahil eden) ve sivil toplum ile koordineli olarak, her üç topluluğun manevi kültürel mirasının belirlenmesi üzerine çalışacak bir çalışma grubu mekanizması oluşturulmuştur. Genel olarak, her üç topluluk üyeleri ayrıca 2011’de KGSB tarafından yürütülen çeşitli çok-etnikli kültürel sportif faaliyetlere katılmıştır.¹¹⁶

Ek finansman mekanizmaları açısından, BO bünyesindeki Topluluk Konuları Ofisi, onların kimlik ve kültürlerinin geliştirilmesi dahil olmak üzere, belediye düzeyinde sayısal azınlıkta bulunan toplulukları hedefleyen projelere yönelik fon uygulamalarını incelemek üzere yıllık bazda değerlendirme panelinin oluşturulması pratiğini oluşturmuştur – bunun olumlu bir yönü her üç topluluğa mensup bireylerin komisyona dahil edilmesidir. Benzeri şekilde, TGDB yerel düzeyde çoğunluk-olmayan toplulukların projeleri için küçük ölçekli hibeler sağlamıştır. Geçmişte, bu üç topluluğun kültürel faaliyetleri ile ilgili projeler bu mekanizma aracılığıyla finanse edilmiştir.

Yerel düzeyde, sınırlı sayıdaki belediye yerel aşamada sayısal azınlıkta bulunan toplulukların kültürlerini aktif bir şekilde teşvik etmiştir, özellikle Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlıları gibi daha küçük toplulukların.¹¹⁷ Benzeri şekilde, Prizren belediyesinde, bu toplulukların kültürünü teşvik amaçlı sınırlı faaliyet toplulukların kendileri tarafından yürütülmüştür. Belediyelerin daha büyük bir oranı, yaklaşık üçte biri, son iki yıl içerisinde Uluslararası Roman Günü kutlamalarını desteklemiştir,¹¹⁸ ancak bu destek ad-hoc esasına dayanarak, nadiren topluluk kültürlerini desteklemek üzere herhangi bir uyumlu plan eşliğinde uzatılmıştır. Bununla birlikte, belediye yetkilileri ve topluluk temsilcileri ile yürütülen görüşmeler aracılığıyla AGİT tarafından toplanan bilgilere göre, fon tahsisi talebi genellikle bu üç topluluk temsilcisi tarafından ileri sürülürken, kendi kültürlerinin tanıtımı için fon tahsisi ile ilgili bütçe planlaması süreci sırasında herhangi bir belediyenin toplulukların kendileriyle danışmada bulunmadığı görülmektedir

Often, international organizations also provide support for communities’ cultural initiatives. Çoğu zaman uluslararası kuruluşlar ayrıca toplulukların kültürel girişimleri için de destek sağlamaktadır. Örneğin, 2011’de AGİT Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu üyelerinin kültürel kimliğinin güçlendirilmesi amacıyla, halk oyunlarından tiyatro gösterilerine ve test yarışmaları arasında değişen faaliyetler hakkında belediye kurumları ve STK’ları ile işbirliğini teşvik ederek, seçilen girişimler aracılığıyla Uluslararası Roman Günü kutlamalarını desteklemiştir.

h Katılım ve temsil

¹¹⁶ KGSB’nın yıllık ilerleme raporu, Ocak ila Aralık 2011.

¹¹⁷ Örnek olarak, 2011 ve 2012 yıllarında Ferzovik belediyesi, Lipyan, Kosova Ovası, Priştine ve Suhareka belediyelerinin 2012 yılında yaptığı gibi, bazı durumlarda üst düzey görevlilerin katılımıyla, 15 Şubat’ta Aşkali Bayrak Günü kutlamalarına destek olmak için fonlar tahsis etmiştir. Vuçitrin belediyesi 2011 yılında Aşkali Bayrak Günü’nü desteklemiş, ancak bunu topluluğun girişimiyle gerçekleştirmiş, 2012 yılında da AGİT’in aktif desteği ardından Obiliç belediyesi gerçekleştirmiştir.

¹¹⁸ 2011 ile 2012 arasında Ferzovik, Kosova Ovası, Yakova, Gilan, Gračanitsa, İstog, Kamenica, Klina, Mitroviça, İpek, Prizren, Suhareka ve Ştriptse belediyeleri, fon tahsisinden başlayarak faaliyetlere ilişkin olarak ücretsiz mekan sağlamak gibi değişik yollarla Uluslararası Roman Günü’ne destek olmuşlardır.

Kosova'daki Arnavut-olmayan toplulukların etkin katılımı ve temsilini sağlamak üzere önemli yasal hükümler ve önlemler mevcuttur. Merkezi düzey yönetim mekanizmaları ve seçimlere katılım açısından, bu yasama ve politika çerçevesinin – seçimlere katılım ve siyasi parti ile parlamenter meclis etkinlikleri açısından – Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarının katılım için sağlanan olanakları başarılı bir şekilde kullanabildiği görünmektedir. Bununla birlikte, kamu görevlilerinin istihdamına ilişkin yasal gerekliliklere rağmen, söz konusu üç topluluk tüm düzeylerde yetersiz temsil oranına sahiptir. Aynı şekilde, yerel yönetim mekanizmaları kendi çalışma planlaması ve bütçeleme kapsamında Eylem Planı taahhütlerinin uygun bir biçimde dahil edilmesi konusunda başarısız olmuştur ve yerel toplulukların çıkarları ve ihtiyaçlarına yönelik etkin koruma sağlamak açısından yetersiz kalmaktadır.

Amaç 1: Tüm temsil çeşitleri açısından her üç topluluğa yönelik eşit erişim ve fırsatlar sağlayarak Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluklarının Kosova'daki kamu hayatı ve karar alma kuruluşlarına etkin katılımı

Kamu kurumlarında temsil edilme ve karar-alma

Merkezi düzeyde, Arnavut-olmayan toplulukların katılımını sağlamak ve haklarını geliştirmek üzere çeşitli mekanizmalar mevcuttur – Mecliste ayrılmış koltuklar ve Topluluklar Danışma Kurulu olduğu gibi, bunların bazıları mevzuat içeriğinde yer almaktadır.¹¹⁹ Yerel düzeyde, AGİT topluluk haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin mekanizmaların oluşturulması ve etkinliğini izlemeye devam etmektedir.¹²⁰ Topluluklardan Sorumlu Belediye Başkanı Yardımcısı ve Topluluklardan Sorumlu Belediye Meclisi Başkan Yardımcısı görevleri sırasıyla 12 ile 15 belediyede oluşturulmuştur.¹²¹ Olumlu bir gelişme olarak, bazı belediyeler bu doğrultuda yasal bir zorunluluğu olmamasına rağmen (yani, sayısal azınlıkta olan topluluklar belediye nüfusunun yüzde onunu aşmadığı durumda) bu görevleri oluşturmuştur.¹²² Bununla birlikte, uygunsuzluk olayları da görülmektedir, yasal gereklilikler açısından bu ofislerin oluşturulması beklenirken, birtakım belediyeler bu görevleri oluşturmamıştır.¹²³

¹¹⁹ 2008 Yılında Topluluk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi YAsasınının 12. maddesi, Arnavut olmayan toplulukların merkezi düzeydeki siyasi katılımını kolaylaştıracak Kosova Cumhurbaşkanlık Dairesi bünyesinde bir mekanizma olarak Topluluklar Danışma Kurulunu tesis etmektedir. Kosovalı Roman, Kosovalı Aşkali ve Kosovalı Mısırlı topluluklarının her biri ikişer (toplamda altı) üyeye temsil edilmektedir. Kaynak: http://www.ccc-presidentksgov.net/tmp/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=44&lang=en (erişim 24 Ağustos 2012).

¹²⁰ 20 Şubat 2008 tarih ve 03/L-040 sayılı Yerel Özyönetim Yasası, kamu meselelerine topluluk katılımını belirlemektedir ve belediye meclisi daimi Topluluklar Komisyonunun kurulması ve belediye toplam nüfusunun yüzde onunu aşan belediyede topluluğun sayısal azınlıkta olduğu belediyeler için Belediye Meclisi Topluluklardan Sorumlu Başkan Yardımcısı ile Topluluklardan Sorumlu Belediye Başkan Yardımcısı makamlarını oluşturmakla topluluk hak ve çıkarlarını koruma altına almaktadır (Madde 51, 54–55 ve 61).

¹²¹ Topluluklardan Sorumlu Belediye Başkan makamı 12 belediyede oluşturulmuştur: Dragaş, Kosova Ovası, Gilan, Lipyan, Klokot, Mamuşa, Mitroviça, Nobırda, Obiliç, Prizren, Ranilug ve Ştirptse. Belediye Meclis Topluluklardan Sorumlu Başkan Yardımcısı makamı 15 belediyede oluşturulmuştur: Dragaş, Ferzovik, Kosova Ovası, Yakova, Gilan, Graçanitsa, İstog, Kameniča, Klokot, Mitroviça, Nobırda, İpek, Priştine, Prizren ve Ranilug.

¹²² 12 Belediyenin altısı Topluluklardan Sorumlu Belediye Başkanını atamış ve 15 belediyenin yedisi Belediye Meclisi Topluluklardan Sorumlu Başkan Yardımcısı makamını (Ferzovik, Gilan, İstog, Kameniča, Mitroviça, Priştine ve Ranilug belediyeleri), yasanın gerektirmemesi halinde oluşturmuştur.

¹²³ Obiliç ve Ştirptse belediyelerinde hiç kimse Belediye Meclisi Topluluklardan Sorumlu Başkan Yardımcısı makamına atanmazken, Graçanitsa belediyesinde ise belediye halen Topluluklardan Sorumlu Belediye Başkan Yardımcısını atamamıştır. Bu durum, ilgili bu belediyelerde sayısal azınlıktaki azınlıkların yüzde onu aştığı değerlendirilmiş olmasına rağmen gerçekleşmemiştir.

Zorunlu Topluluklar Komiteleri Kosova'daki 34 belediyede kurulmuştur. Topluluklar Komitesi topluluklara yönelik insan haklarının gözetimi, bu haklara saygı gösterilmesi için belediye kuruluşlarına rehberlik ve destek sağlaması ve gerekli görüldüğünde düzeltici önlemler hakkında önerilerde bulunmakla görevlidir. Bununla birlikte, genel olarak, Topluluklar Komitesi topluluklar için öngörülen koruma önlemlerinin uygulanması konusunda zorlanırken, uygulamada bu komitelerin sadece birkaçı kendi görev ve sorumluluklarını tam olarak yerine getirmektedir. AGİT gözlemleri kendi çalışma planı çerçevesinde Strateji'yi dikkate alan sadece üç Topluluklar Komitesi'nin oluşturulduğunu¹²⁴ ve sadece Ferizovik Topluluklar Komitesinin Strateji'nin uygulanmasına ilişkin bir çalışma grubu oluşturduğunu tespit etmiştir. Genel olarak, belediye Topluluklar Komiteleri Strateji'nin uygulanması sorununu uygun bir şekilde ele almak konusunda başarısız olmuştur. Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların temsilde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin Eylem Planı taahhütlerinin göz ardı edildiği görülmektedir: söz konusu üç topluluğa mensup kadınların temsili diğer kadınlara nazaran gerilerde kalmaktadır.

Olumlu bir gelişme olarak, 2010'da BTGDO'nin oluşturulmasıyla hükümet topluluk haklarının geliştirilmesi ve korunması konusundaki kararlılığını vurgulamıştır. 2012 yılı ortaları itibariyle, BTGDO'leri 31 belediyede kurulmuştur (yukarıda belirtilen *e. Geri Dönüş ve Reentegrasyon* bölümüne bkz.).

Nisan ve Temmuz 2012 arasında, merkezi düzeydeki pozisyonların %10'nun topluluk üyeleri için ayrılması ve belediye düzeyindeki toplulukların temsil oranının söz konusu topluluğun belediyedeki oranı ile orantılı olması doğrultusundaki yasal gerekliliklere merkezi ve yerel düzeydeki kuruluşların uygunluğunu değerlendirmek amacıyla, AGİT Kosova kamu hizmetlerinde toplulukların temsili üzerine bir değerlendirme yapmıştır.¹²⁵ Sonuçlar Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarının merkezi ve belediye düzeyinde tutarlı bir şekilde yetersiz temsil edildiğini göstermiştir: söz konusu üç topluluğun toplam nüfus içerisindeki oranı yaklaşık % 2.54 iken, söz konusu topluluklar mensupları merkezi düzey kuruluşlarında sadece % 0.45 ve belediye düzeyindeki pozisyonların % 0.69'nu tutmaktadır. Bu durum söz konusu üç topluluğun nispeten büyük oranda mevcut bulunduğu belediyelerde de görülmektedir. Örnek olarak, Kosova Ovası'nda yaşayan Kosova Aşkali topluluğu sayısı 3,882 olarak tahmin edilmektedir (toplam 46,818 kişiden oluşan belediye nüfusu içerisinde), ki bu onların belediye sivil hizmeti pozisyonlarının yaklaşık % 8.29'nı tutmasını gerektirmektedir; ancak, Nisan 2012'de belediyede çalışan toplam 155 kamu personelinin 3'ü Aşkali topluluğuna mensuptu (% 1.92). Benzeri şekilde, Yakova'da, yaklaşık 7.735 Kosova Mısırlı topluluğu mensubu yaşamaktadır (toplam 115.055 kişiden oluşan belediye nüfusu içerisinde), ki bu onların kamu hizmeti görevlerinde % 6.72'lik bir oranı kapsamasını gerektirmektedir; buna rağmen, toplam 313 belediye memuru arasında sadece 4 Mısırlı topluluğu mensubu yer almaktadır (%1.28). Graçanitsa belediyesi bu doğrultudaki en uyumsuz belediyelerden biridir: belediyede yaşayan toplam Kosova Roman nüfusunun yaklaşık 2.000 olduğu tahmin edilmektedir ki bu onlara kamu görevlerinin %8.67'ni sağlaması gerekirken şu anda belediye tarafından istihdam edilen herhangi bir Kosova Roman mensub mevcut değildir.¹²⁶

¹²⁴ Deçan, Kosova Ovası ve Poduyova belediyeleri.

¹²⁵ Kamu İdaresi Bakanlığı tarafından 20 Eylül 2010 tarihinde çıkartılan 04/2010 sayılı Kosova Sivil Hizmetlerinde Çoğunlukta Olmayan Toplulukları Adil ve Orantılı Temsil Edilme Usullerine İlişkin Yönetmeliğin 5.1.1 ve 6.1.1. maddeleri. Yönetmelik, resmi nüfus sayımı sonuçlarının ilan edilmesine kadar, belediye nüfusuna dair verileri toplamaya ve muhafaza etme sorumluluğunun belediye kurumlarına ait olduğunu düzenlemektedir (Madde 7.1 ve 7.2); ilaveten, bu rakamların 15 Haziran 2008 tarih ve 03/L-049 sayılı Yerel Yönetimler Finansmanları Yasası 1. Ek'inde belirtilenden daha düşük olamayacağını ifade etmektedir.

¹²⁶ Demografik tahminler resmi olmayan AGİT verilerine dayanmaktadır.

Merkezi ve belediye düzeyindeki ilgili yetkililer Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu üyelerinin kamu hizmetleri içerisindeki yetersiz temsil sorunun farkındadır, ancak temsil eksikliğinin söz konusu topluluklara mensup nitelikli kişilerin kamu görevi için başvuru eksikliği ve bu adaylar arasında örgün eğitim yetersizliğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu üç topluluğun temsilini arttırmak üzere eğitim ve staj imkanlarının sağlanmasına ek olarak, Eylem Planı ayrıca kamu görevlerinin ilanı ilgili bazı ek çabaların alınmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte, AGİT saha gözlemleri iş ilanlarının her zaman bu toplulukların yaşadığı bölgelerde asılmadığını ve iş ilanlarında topluluk dillerinin kullanılmadığını gözlemlemiştir.

Seçimlere katılım

Genel olarak, seçimlerin yürütülmesini düzenleyen ilgili mevzuat¹²⁷ Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu üyelerinin demokratik süreçlere katılım haklarının korunması açısından başarılı olduğu görünmektedir.

Seçmenlerin kaydı ile ilgili olarak, oylama listelerinin doğrudan sivil kayıt ofislerinden alınması nedeniyle, Kosova'daki tüm seçmenlerin öncelikle bir sivil kişi olarak kayıtlı olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, söz konusu üç topluluğun sivil kayıt ile ilgili sorunları doğrudan onların seçimlere katılım yeteneklerini etkileyecektir (lütfen yukarıda bahsedilen bölüm *f. Seçimler* bölümüne bkz.)

Son yerel seçimler sırasında Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı mahallelerinde özel seçim merkezleri açılmamıştır, fakat seçmenlerin üç kilometreden fazla bir mesafe yol almaması doğrultusundaki genel prensipler ve yasal gerekliliklere saygı duyulmuştur. Dilsel erişim açısından, AGİT oylama malzemelerinin, özellikle kamu bilgilendirme materyallerinin Roman dilinde hazırlandığını gözlemlemiştir – bunun örnekleri Prizren ve Gračanitsa'da kaydedilmiştir. Yürürlükteki yasalara göre, oy pusulaları yalnızca Kosova'nın iki resmi dilinde yayınlanabilir ve yerel seçimler sırasında söz konusu belediye kapsamında sayısal azınlıktaki toplulukların yeterli büyüklüğe (% 5'ten fazla) sahip olduğu belediyelerde, söz konusu topluluğun dilinde de hazırlanabilir: bu hükümden yararlanabilmek için Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları hiçbir belediyede yeterli bir orana sahip değildir. Okuryazarlığı olmayan seçmenlerin katılımını desteklemek üzere, yine, yürürlükteki yasalar tüm topluluklar açısından böyle bir destek talebinde bulunan tüm seçmenleri desteklemektedir: okuryazarlık desteğinden yararlanmak isteyen herhangi bir seçmen söz konusu seçim merkezi komite üyesine başvurabilir ve AGİT gözlemleri seçmenlerin bu uygulamadan başarılı bir şekilde yararlandığını gözlemlemiştir.

Merkezi Seçim Komisyonu kompozisyonunu düzenleyen yasal hükümler yanı sıra, Belediye Seçim Komisyonları ve sandık kurulları Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların katılımını kolaylaştırdığı görülmüştür. Örneğin Merkez Seçim Komisyonu eskiden bir Kosova Roman topluluğu üyesini dahil ederken, şu anda Kosova Aşkali topluluğu mensubunu içermektedir ve AGİT gözlemleri her üç topluluğun birçok Belediye Seçim Komisyonu ve sandık komitelerinde temsil edildiğini gözlemlemiştir. Bu temsil olumlu bir etki oluşturmakla birlikte, yapılan seçimlerde Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova

¹²⁷ 5 Haziran 2008 tarih ve 03/L-073 sayılı Genel Seçimler Yasası, http://www.assemblykosova.org/common/docs/ligjet/2008_03-L073_en.pdf adresinde mevcuttur ve 5 Haziran 2008 tarih ve 03/L-072 sayılı Yerel Seçimler Yasası, http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2008_03-L072_en.pdf adresinde mevcuttur (her ikisine erişim 24 Ağustos 2012).

Mısırlı toplulukların katılımını sağlamak üzere ilave destekleyici önlemlerin sağlanmasına (Roman dilinde kamuoyu bilgilendirme materyallerinin yayınlanması ve oy merkezlerinin konumu gibi) yardımcı olmuştur.

2010 yılı parlamento seçimleri bu üç topluluğu temsilen kayıtlı ve aday olmaya hak kazanan beş siyasi oluşumun (dört siyasi parti ve bir sivil girişim) katılımı görmüştür - iki Kosova Aşkali, iki Kosova Mısırlı ve bir Kosova Roman. Bu siyasi oluşumların Kosova Meclisi'nde temsil edilmesi ve bunların bazılarının iktidar ile koalisyon sağlamasına yol açan mevcut uygulama, bu üç topluluğun Kosova'daki demokratik sürece başarılı bir şekilde katıldığını göstermektedir. Yasal gereksinimler Meclis sandalyelerinin Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu temsilcileri için ayrılmasını gerektirmektedir: dört sandalye şu anda bu üç topluluk temsilcileri tarafından idare edilmektedir.

i. Güvenlik, polis ve adalet

Güvenlik olaylarının toplulukların gerçek ve algılanan emniyeti ve güvenliği üzerinde olumsuz etkisi vardır ve onların hareket özgürlüğünü kısıtlayarak, temel hak ve hizmetlere erişimini sınırlandırmaktadır. Bunların ayrıca etnik gerginlikleri arttırmak ve topluluklar ile belediye kuruluşları arasındaki ilişkileri zayıflatma potansiyeli vardır. Arnavut-olmayan topluluklar güvenlik olayları ile kişiler, özel mülkiyet ve kültürel ile dini mekanlara karşı işlenen suçlardan etkilenmektedir.

Eylem Planı Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarının güvenlik endişelerinin ele alınması için Kosova polisi eylemleri üzerine yoğunlaşırken, toplum güvenliği ile ilgili son siyaset-oluşturma sürecinde toplulukların güvenlik ile ilgili endişelerinin ele alınması açısından belediyelerin rolü de ayrıca önemli ve belirgindir.¹²⁸ Belediye kurumlarının söz konusu olaylara yeterli ve zamanında yanıt vermesiyle güvenlik olaylarının etnik ilişkiler üzerindeki olumsuz etkilerinin çoğu hafifletilebilir – örneğin, uygun forumlarda diyalog, şiddet olaylarını kınayan kamu bildirimleri ve etkilenen topluluklara erişim aracılığıyla.

*Kosova'daki Toplulukları Etkileyen Güvenlik Olaylarına Belediyelerin Tepkisi ve Belediye Topluluklar Güvenlik Konseyi'nin Rolü*¹²⁹ konulu AGİT raporu, kişiler ve özel mülkiyeti hedef alarak (geri dönen kişilerin evleri), Kosova Roman, Kosova Aşkali, Kosova Mısırlı ve diğer toplulukların üyelerini etkileyen bazı ciddi güvenlik olaylarını belgelemektedir.¹³⁰

¹²⁸ Kosova Topluluk Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2016, diğer adımlar arasında, şunları öngörmektedir: geri dönenleri topluma entegre etmede belediye kurum ve güvenlik forum yardımları (Belediye Topluluk Güvenlik Kurulu dahil), topluluklarla ilgili güvenlik konularının kurumsal olarak üzerinde durmayı (örnek olarak güvenlik forumlarının kurulması, güçlendirilmesi ve yeniden canlandırılması aracılığıyla); ve toplulukların güvenlik forumlarından yararlanması için bilinçlendirilmesi ve bu gibi forumlara katılmaları için cesaretlendirilmesi.

¹²⁹ Aralık 2011'de çıkartılmıştır, <http://www.osce.org/kosovo/86766> adresinde mevcuttur (İngilizce, erişim 24 Ağustos 2012).

¹³⁰ Örnek olarak, 2010 yılında Kosova Rom, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları etkileyen bir dizi şiddet saldırısı ve olayları arasından, sadece tek bir olayda belediye, başlıca resmi kınama ve etkilenen topluluklara erişim faaliyeti şeklinde ileriye yönelik tepki tedbiri benimsemiştir. Bir diğer olayda, belediye birinci saldırı ardından geri dönenlerin kırılan camlarının yenilenmesini finanse etmiş, ancak bu tür bir çalışma tekrarlanan ikinci ve üçüncü olaylardan sonar gerçekleşmemiştir. 23 Ocak 2010 tarihinde Ferzovik'teki Salahane mahallesinden bir Kosova Aşkali erkek çocuk bıçaklanmıştır. Sırasıyla 1 Mart ve 8 Mart 2010 tarihlerinde İpek ve Yakova kentlerinde Kosova Mısırlılara karşı iki saldırı rapor edilmiştir; iki Kosova Mısırlı erkek İpek belediyesi Yeni Köy'de saldırıya uğramış, 20 Şubat 2010 tarihinde İpek kentinde bir Kosova Rom saldırıya

Birkaç olumlu örneğe rağmen, toplulukları etkileyen güvenlik olaylarına belediye tepkileri çoğunlukla ad hoc esasa dayalı olarak ve belediyeler arasında bir yaklaşım tutarlılığı olmaksızın meydana gelmiştir. Bununla birlikte, çoğu belediye güvenlik olaylarına en uygun tepkiler geliştirebilecek belediye organı olarak, Belediye Topluluklar Güvenlik Konseyleri'nin¹³¹ oluşturulması doğrultusundaki sorumluluğunu yerine getirmemiştir. Bununla birlikte, belediyelerin güvenlik olaylarına uygun karşılık vermediği durumlarda, topluluk temsilcileri kalıcı birtakım sorunlar kaydetmiştir.¹³² Belediyeler tarafından zamanında ve etkili bir karşılığın eksikliği topluluklar arasında güvensizliği teşvik etmekle birlikte, gelecekteki suç olaylarının bildirilmesi veya güvenlik endişelerinin ilgili makamlara taşınması açısından bir engel olarak görülmektedir – ayrıca, bu gibi zayıf tepkilerin topluluklar arasında güvenlik ve emniyet algılamalarına olumsuz etkisi olmaktadır.

Amaç 1: Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukları arasındaki suç ve çatışma eylemlerinin önlenmesi ve ele alınması için Kosova polisinin etkinliğinin artırılması

AGİT suç olaylarının Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarını nasıl etkilediği veya veri analizleri mevcut bulunan, suç ile ilgili sorunların ele alınmasına ilişkin söz konusu üç topluluğun özel ihtiyaçlarının değerlendirilmesi amacıyla yürütülen herhangi bir araştırmadan haberdar değildir. Kosova polisi suç olayları ile ilgili bilgileri topluluk (fail ve mağdurun her ikisi açısından) ve işlenen suç (örn. nefrete dayalı suç olayları veya inter-ethnik boyutlu suç olayları kayıtlarının seçilmesi) açısından ayırtırmaya imkan tanıyan bir veritabanı kullanarak kaydetmektedir. Suç Analizi Departmanı değerlendirmelerin yürütülmesini yönetmektedir.¹³³

2011'de, Kosova polisi yeni toplum destekli polislik kavramını uygulamaya başladı. Bu yeni yaklaşım yerel düzeydeki güvenliği sağlamak üzere, sürekli temas yoluyla yerel topluluklarla ilişki kurmak amacıyla, her birinin kendi polis devriyesi ve polis memurları bulunan, belirli coğrafi bölgelere göre ayrılan polis karakolu merkezlerinin oluşturulmasını öngörmektedir. Bu hamleler polis memurlarının kendi sorumluluğundaki bölgeleri düzenli olarak ziyaret etmesi ve onların güvenliğinin artırılması ile suç eylemlerinin önlenmesi amacıyla topluluklarla birlikte çalışarak ve daha yoğun ve tutarlı ilişkiler geliştirerek, topluluklar ile polis memurlarını birbirine yakınlaştırması beklenmektedir. Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları dahil olmak üzere, bu yeni yaklaşım savunmasız gruplar açısından bilhassa faydalı görülmektedir ve yerel toplulukların desteğiyle suç eylemlerinin önlenmesi açısından Kosova polisinin etkinliğini artırması gerekmektedir.

Bu Eylem Planı hedefine ulaşabilmek açısından, Kosova polisinin nefrete dayalı suçlara verdiği karşılık bilhassa önemlidir ve özel bir öncelik gerektirmektedir. Nefrete dayalı suçlar, etnik toplulukları dahil olmak üzere, toplum içerisindeki bazı gruplara karşı beslenen

---

uğramıştır. Kosova Aşkali (belediyede büyüklük açısından üçüncü topluluk) evlerini hedef alan saldırı dizisi, 3 ve 26 Mart ile 10 Nisan 2010 tarihlerinde Kosova Ovası belediyesi Nakarade köyünde rapor edilmiştir (geri dönenlere ait dört evin camları yapım esnası ve sonrasında zarara uğratılmış, ilaveten düşük fiyatla mülklerini satmaları yönünde Kosova Arnavut komşuları baskılarına maruz kaldıklarını da aileler rapor etmişlerdir). AGİT'in *Kosova'daki Toplulukları Etkileyen Güvenlik Olaylarına Karşı Belediyenin Yanıt ile Belediye Topluluk Güvenlik Kurullarının Rolü* Raporuna bakınız (Aralık 2011) <http://www.osce.org/kosovo/86766> (erişim 24 Ağustos 2012).

¹³¹ 20 Mart 2009 tarihli Yerel Yönetimler İdaresi Bakanlığının 08/2009 MIA-02/2009 sayılı İY.

¹³² Örnek olarak, bazı olaylardaki belediye yetkilerinin kamuya yönelik beyanatları etkilenene topluluk dillerine tercüme edilmemiş ve dolayısıyla onlar için erişilebilir olamamıştır. Buna ek olarak, belediyede sayısal azınlıkta olan toplulukları etkileyen güvenlik olaylarını belediye yetkililerinin kinadığı durumlarda, bunun erişim ve diyalog faaliyetleriyle eşlik edilmediği sürece etkilenen topluluklar tarafından sembolik olarak değerlendirilmiştir.

¹³³ AGİT'in Kamu Güvenliği Bölümü, Toplum Polisliği ve Suçların Önlenmesi Müdürlüğü, Kosova polisi, 22 Ağustos 2012.

hoşgörüsüzlük neticesinde meydana gelen suçlardır ve Kosova genelinde görülerek, etkilenen topluluğun güvenlik algılamalarını olumsuz etkilemektedir. Nefrete dayalı suçların doğru bir şekilde tanımlanması, incelenmesi ve karşılık görmesi konusundaki başarısızlık, daha fazla suç eylemleri, güvenlik durumunun kötüleşmesi ve insan hakları ihlallerine yol açabilir. Nefrete dayalı suçları araştırması ve karşılık vermesi konusunda Kosova polisi kapasitesini güçlendirmek amacıyla, AGİT, eğitimcilerin eğitimi yanı sıra polis müfettişleri ve toplum polisliği memurlarına özel eğitimler dahil olmak üzere, 2011 ve 2012 sırasında çeşitli faaliyetler düzenlemiştir.¹³⁴

Amaç 2: Kosova polisinin Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluklarını ayırım gözetmeksizin, şiddet ve önyargıdan uzak bir şekilde muamele etmesi

AGİT Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu üyelerine karşı ayrımcı muamele veya orantısız şiddet kullanımını değerlendiren herhangi bir sistematik bilgi toplama faaliyetinden haberdar değildir.

Kosova polisi bünyesindeki Kamu Güvenliği Bölümü tarafından AGİT'e sağlanan bilgiler, Kosova polisinin Eylem Planı ve Strateji'nin uygulanmasına ilişkin sorumluluklarının bilincinde olduğunu doğrulamıştır. Kamu Güvenliği Bölümü düzenli toplantıları sırasında Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu temsilcilerinin özel endişelerine yer vermiştir. Bununla birlikte, erişim girişimlerine özel bir gönderme yapılmıştır: söz konusu üç topluluğun yaşadığı bölgelere yapılan düzenli devriyeler ve mümkün olduğunda, söz konusu topluluklarla ilgili sorunların ele alınması için Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu mensubu polis teşkilatı üyelerinin görevlendirilmesi olduğu gibi. Kamu Güvenliği Bölümü ayrıca Kosova polisinin, katılımcıların kendi toplulukları ile ilgili endişelerini dile getirmesini sağlayan¹³⁵ Yerel Kamu Güvenliği Komitelerine¹³⁶ Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarının katılımı için verdiği destek vurgulanmaktadır.

Amaç 3: Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukları Kosova polisi bünyesinde, hiçbir ayırım gözetmeksizin, tüm aşamalarda temsil edilmektedir

Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluğu üyelerinin Kosova polisi içerisindeki sayısı son derece düşüktür. AGİT'in sahip olduğu verilere göre, Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı polis memurları Kosova polisi içerisindeki toplam memur sayısının yüzde birden az bir bölümünü temsil etmektedir. Üst düzey görevlerde çalışan söz konusu üç topluluğa mensup hiçbir polis memurunun olmamasına rağmen, Kamu Güvenliği Bölümü şu anda bu üç topluluğa mensup birkaç teğmen ve bir kaptanın Kosova polisi bünyesinde yer aldığını AGİT'e bildirmiştir.¹³⁷

Orantısız bir biçimde seyreden bu düşük temsil sorununu ele almak üzere bazı girişimler yapılmıştır. Ekim 2011'deki son işe alma devresi sırasında, bu üç topluluktan gelen adayların Kosova polisi bünyesinde istihdam şansını arttırmak amacıyla, Kosova polisi istihdam süreci hakkında bilgi vermek üzere, Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosovalı Mısırlı topluluğu

¹³⁴ Toplam olarak, 138 polis memuru nefrete dayalı suç eylemlerinin belirlenmesi, incelenmesi ve doğru karşılıklar vermesi üzere eğitilmiştir.

¹³⁵ AGİT'in 22 Ağustos 2012 tarihli Kosova Polisi Kamu Güvenlik Departmanı, Toplum Destekli Polislik ve Suç Önleme Müdürlüğüyle olan toplantı.

¹³⁶ 4 Haziran 2008 tarih ve 03/L-035 sayılı Polis Yasası 7(3). maddesiyle düzenlenmiştir.

¹³⁷ Ibid.

adaylarıyla bir toplantı düzenlemiştir. Bununla birlikte, yapılan tüm çabalara rağmen Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarından gelen adayların işe alınması konusunda çok az bir başarı kaydedilmiştir. Kosova polisine göre, bu üç topluluğa mensup memur sayısının düşük kalmasının en önemli sebebi, istihdam için temel şartlardan birini oluşturan, lise mezunu adayların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.¹³⁸

Kamu Güvenliği Departmanı, Kosova polisinin Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarının temsil oranının istenilen düzeye çıkarılması doğrultusundaki isteğini dile getirmiştir, ki bu Departman deyimiyle yüzde iki ile yüzde üç arasında olarak belirtilmiştir. Giriş sınavı şartının tümüyle feragat edilmesi mümkün olmasa da, Kosova polisi bu sorunu ele almak için bazı alternatif seçeneklerin değerlendirildiği belirtilmiştir.¹³⁹

Amaç 4: Yürürlükteki mevzuatın uygulanması, kurumsal uygulamaların gözetimi ve bilinçlendirme aracılığıyla Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukların yargıya erişiminin sağlanması

Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların yargı sistemi ve adli destek olduğu gibi temel yardım hizmetlerine erişimi konusunda ayrıntılı veriler ve bilgi eksikliği mevcuttur: bu nedenle genel durumun objektif ve bilinçli bir değerlendirmesini yapmak veya geliştirilmiş temel uygulama alanlarını belirlemek zordur.

Eylem Planı uygulamasına ilişkin Mayıs 2011 konferansı sırasında yürütülen görüşmeler ve tartışmalar ayrımcılık gözetmeden her üç topluluğun adalete erişimi için adli destek sağlanmasının önemini vurgulamasına rağmen, geçtiğimiz yıl içerisinde AGİT yerel düzeyde adli desteğe erişimi geliştirmek üzere herhangi bir koordineli faaliyetin yürütüldüğünden haberdar değildir.

Kosova yargı sistemi personeli kapsamında temsil edilmek, belirli bir dereceye kadar, bu üç topluluğun adalete erişimi açısından ayrıca önemli bir faktörü oluşturmaktadır. Genel olarak, Kosova yargı personeli bünyesinde Arnavut-olmayan toplulukların neredeyse tamamen temsil dışı bırakılması toplulukların gözünde yargı sistemine olan güvenirliliği uzun bir dönem etkilemiştir. Daha üst düzeylerde, şu anda Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarını temsilen sadece bir hakim mevcuttur, idari düzeyde ise, İpek Bölge Mahkemesi olmak üzere, yargı sistemi içerisinde bu toplulukları temsilen tek bir mahkeme destek personeli bulunmaktadır.

---

¹³⁸ 12 Yıllık eğitimin tamamlanmasını gerektirmektedir.

¹³⁹ AGİT'in 22 Ağustos 2012 tarihli Kosova Polisi Kamu Güvenlik Departmanı, Toplum Destekli Polislik ve Suç Önleme Müdürlüğüyle olan toplantı.

4. SONUÇ

Eylem Planı uygulamasında kaydedilen ilerlemeyi gözden geçiren 2011 AGİT raporu, bazı sektör-spesifik çalışmaların yapılmış olmasına rağmen, Kosova kuruluşlarının genel olarak gereklilikleri yerine getirmek konusunda yetersiz olduğu ve birçok belediye eyleminin marjinal kaldığını belirtmiştir. Geri dönüş, gayri resmi yerleşim alanlarının düzenlenmesi, kültür ve eğitim alanlarında mütevazı bazı ilerlemeler kaydedilirken, istihdam ve ekonomik güçlenme, katılım ve temsil veya güvenlik, polis hizmetleri ve adalet alanlarında kayda değer bir gelişme görülmemiştir. Artan girişimler için çağrıda bulunarak, 2011 araştırması birtakım temel sorunları vurgulamıştır: siyasi angajman eksikliği, yetersiz kaynak tahsisi, merkezi ve yerel düzeyler arasında yetersiz iletişim ve koordinasyon.¹⁴⁰

Tüm sektörler hakkında kapsamlı bir inceleme sunmasa da, 2012 yılı çalışmasında derlenen ve sunulan bilgiler bir yıl önce ile benzeri sonuçlara varmaktadır: birtakım alanlarda olumlu bazı adımlar atılırken, Eylem Planı ile öngörülen çok sayıda faaliyet uygulanmamıştır. Aralık 2009'da Eylem Planı'nın resmi onayından yaklaşık üç yıl geçmesine rağmen, uygulama için geriye kalan sadece üç yıllık bir sürenin kalması kaygı vericidir. Kaydedilen sınırlı ilerleme siyasi irade ile ilgili süregiden sorunları ve Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı topluluklarının tam entegrasyonu için üst-düzey organlar, bakanlıklar ve belediyelerin yetersiz angajmanını göstermektedir.

Eylem Planı gözetimi açısından belirgin bazı sorunlar mevcuttur. Eylem Planı uygulamasına yönelik genel izleme araçlarının çoğu, yani üç aylık, altı aylık ve yıllık raporlar, üretilmemiştir. Bununla birlikte, birtakım sektörler ile ilgili özel verilerin toplanması ve izleme faaliyetlerine ek olarak (örn. Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları ile ilgili geri dönüş/geri gönderme alanında veritabanının oluşturulması, istihdam verilerinin düzenli değerlendirilmesi, vs.), Plan on beş konuya-özel değerlendirme ve çalışmanın yürütülmesini öngörmektedir.¹⁴¹ AGİT gözlemlerine göre, bu çalışmalar veya değerlendirmelerin hiçbiri yürütülmemiş veya ilgili kuruluşlarla paylaşılmamıştır. Bu bilgi eksikliği belirli önlemler çerçevesinde sorunların ele alınması yanı sıra kaydedilen ilerleme ve sonuçların değerlendirilmesini engellemektedir.

Hiç kuşkusuz, Eylem Planı gerekçelerinin yerine getirilmesi için, artan insani ve finansman kaynakları yanı sıra tüm aşamalarda artan bir siyasi kararlılığı gerektirmektedir.

¹⁴⁰ AGİT'in *Kosova'da Roman, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyon Stratejisi Eylem Planı'nın Uygulanması Raporu*'na bakınız (Mayıs 2011), sayfa 1 ve 3. <http://www.osce.org/kosovo/77413> (erişim 24 Ağustos 2012).

¹⁴¹ Eylem Planı ile öngörülen spesifik araştırma veya değerlendirmeler şunlardır: Eğitim sketörü kapsamında dört (Eylem 1.1.1, 1.1.2, 1.9.1, 2.1.1); İstihdam ve Ekonomik Güçlendirme kapsamında üç (1.1.1, 1.2.11, 3.1.2); Sağlık ve Sosyal Meseleler kapsamında bir (1.1.6); Konut ve Gayriresmi Yerleşim kapsamında bir (1.2.5); Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon veya Kayıt kapsamında hiçbir; Kültür, Medya ve Bilgilendirme kapsamında bir (2.1.1); Katılım ve Temsil kapsamında bir (1.3.2); Güvenlik, Polis Hizmetleri ve Adalet kapsamında dört (1.1.1, 1.3.4, 3.1.5, 4.2.2).

5. KOSOVA HÜKÜMETİNE YÖNELİK ÖNERİLER

Aşağıda verilen öneriler Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukların Entegrasyonu Stratejisi ve Eylem Planı'nın geliştirilmiş uygulaması ile ilgili önceki çağrılar ve AGİT'in 2011 yılı önerileri yanı sıra Mayıs 2011'de gerçekleşen AK-Kosova Hükümeti konferansı sırasında önerilen Kırk Eylemler yankısı üzerine inşa edilmiştir. Sağlanan öneriler, Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları ve onların topluma tam entegrasyonu doğrultusunda somut gelişmeler sağlamak amacıyla, karar-alma ve Eylem Planı uygulamalarının önceliklendirilmesi açısından yapıcı girdiler olarak tasarlanmıştır.

i. **Tam uygulama.** Kosova Hükümeti, tüm gerekli ve öngörülen, insan ve mali kaynakların sağlanması, zamanında ve sürekli bütçe ödeneklerinin mevcut bulunması ve bakanlıklar arası ile belediye düzeyindeki kaynak tahsisinin etkin koordinasyonu dahil olmak üzere, Strateji ve Eylem Planı'nın tam olarak uygulanmasına yönelik bağlılığını yenilemesi gerekmektedir. Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukların karar-alma ve uygulamaya etkin katılımını sağlamalıdır.

2011 AGİT önerileri ve Kırk Eylemler kesişen-konular, no.s 1, 2, 5 kapsamında yankılanmıştır.

ii. **Koordinasyon ve iletişim.** Eylem Planı'nın uygulanması için belirli sorumluluklarla görevlendirilmiş kurum ve mekanizmalar, özellikle Eylem Planı Teknik Çalışma Grubu ile Yürütme Komitesi, düzenli toplantıların yürütülmesi ve geliştirilmiş koordinasyonu içeren proaktif bir yaklaşım takınarak, bu sorumlulukları yerine getirmek için daha fazla çaba sarf etmelidir. Koordinasyon mekanizmalarının kapasite-oluşturma ve fon-sağlama ihtiyaçlarının belirlenmesi ve ele alınmasına öncelik verilmelidir. Dahil edilen tüm kuruluşlar ve paydaşlar arasındaki iletişim geliştirilmelidir, merkezi ve yerel düzey kuruluşları yanı sıra kurumlar dahilinde, ilgili sivil toplum ve Kosova Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukları arasındaki bilgi akışına özel bir önem sarf ederek.

2011 AGİT önerileri ve Kırk Eylemler kesişen-konular, no.s 2,3, 5 kapsamında yankılanmıştır.

iii. **Enformasyon ve rapor hazırlama.** Eylem Planı'nın etkin bir şekilde uygulanması ve raporların yayınlanmasını sağlamak. Eylem Planı kapsamında belirtilen bilgi toplama ve değerlendirme eylemlerinin uygulanmasını önceliklendirerek, sorunların çözümüne yönelik pratik önerilerin uyarlanması ve etkin izleme sonuçlarının desteklenmesi. Bununla birlikte, toplum ve cinsiyet esasına göre ayrıştırılan ve farklı ihtiyaçların değerlendirilmesi için tüm alanlarda kapsamlı kamu verilerinin toplanmasını sağlamak.

2011 AGİT önerileri ve Kırk Eylemler kesişen-konular, no.s 7,8,9 kapsamında yankılanmıştır.

iv. **Bilinçlendirme.** Kosova Roman, Kosova Aşkali ve Kosova Mısırlı toplulukları ile toplumun geneli arasında ve uygulamadan sorumlu tüm hükümet aktörleri kapsamında, Strateji ve Eylem Planı gereklilikleri yanı sıra temel sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar üzerine bilinçlendirmenin artarak genişletilmesi.

2011 AGİT önerileri ve Kırk Eylemler kesişen-konular, no.s 5 kapsamında yankılanmıştır.

Ek I – İlgili AGİT Raporları listesi

Kosova'daki sivil kayıtlara erişim, Temmuz 2012

<http://www.osce.org/kosovo/92331>

Topluluk haklarını değerlendirme raporu, üçüncü baskı, Temmuz 2012

<http://www.osce.org/kosovo/92244>

Kosova kurumları izleme bulgularının transferi sonrasında Kosova'daki insani yardım otobüs taşımacılığı, Rapor No. 5, Mayıs 2012

<http://www.osce.org/kosovo/90904>

Kosova'daki Çok-dilli Mevzuat ve Zorlukları, Şubat 2012

<http://www.osce.org/kosovo/87704>

Kosova'daki gayri resmi yerleşim alanlarına belediye yankılarının değerlendirilmesi, Aralık 2011 <http://www.osce.org/kosovo/86273>

Kosova'daki toplulukları etkileyen güvenlik olaylarına belediyelerin tepkisi ve Belediye Topluluk Güvenliği Konseyleri, Aralık 2011

<http://www.osce.org/kosovo/86766>

Kosova belediyelerine geri gönderilen kişilerin reentegrasyonuna ilişkin belediye mevzuatının uygulanmasındaki ilerlemenin değerlendirilmesi, Eylül 2011

<http://www.osce.org/kosovo/82416>

Kosova'daki Roman, Aşkali ve Mısırlı toplulukların entegrasyonu stratejisine ilişkin eylem planının uygulanması, Mayıs 2011

<http://www.osce.org/kosovo/77413>

Kosova toplulukları profilleri, 2010

<http://www.osce.org/kosovo/75450>

Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu, ikinci baskı, Aralık 2010

<http://www.osce.org/kosovo/74597>

Kosova'da yerinden edilme ve geri dönüş konularına belediye karşılıkları, Aralık 2010

<http://www.osce.org/kosovo/73854>